

اڭدىم بولاق باشىنا

(يا يلاق سفرىندن يازىلار)

رقىيە كېرىي

ویراستار: حميد بخشمند

سرشناسه	- ۱۳۴۱	: کبیری، رقیه،
عنوان و نام پدیدآور		: ایندیم بولاق باشینا (یایلاق سفریندن یازیلار)/ رقیه کبیری؛ ویراستار حمید بخشمند.
مشخصات شعر	. ۱۳۹۷	: تبریز؛ اختر.
مشخصات ظاهری	۱۴۸ ص.	: ۱۴۸ ص.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۴۸۶-۱۵۷-۱	: ۹۷۸-۶۰۰-۴۸۶-۱۵۷-۱
وضعیت فهرست نویسی	فیبا	: وضعیت فهرست نویسی
موضوع	موضع	: کبیری، رقیه، ۱۳۴۱ - سفرها -- اردبیل
موضوع	موضع	: سفرنامه‌های ایرانی -- قرن ۱۴
Travelers' writings, Iranian -- 20th century	: Travelers' writings, Iranian -- 20th century	
موضوع	موضع	: شاهسون
Shahsevan (Iranian people)	: Shahsevan (Iranian people)	
موضوع	موضع	: اردبیل -- سیر و سیاحت -- قرن ۱۴ ق.
Ardabil (Iran) -- Description and travel -- 20th century	: Ardabil (Iran) -- Description and travel -- 20th century	
شناسه افزوده	ردی بندی کنکره	: ردی بندی کنکره
DSR۳۹:	۱۳۹۷ ۱۳۹۹	: ۱۳۹۷ ۱۳۹۹
ردی بندی دیوبی	۹۵۵/۰۰۴۲	: ۹۵۵/۰۰۴۲
شماره کتابشناسی ملی	۵۳۰۴۷۷۲	: ۵۳۰۴۷۷۲

ائندیم بولاق باشینا

(یایلاق سفریندن یازیلار)

رقیه کبیری

ویراستار: حمید بخشمند

ناشر: نشر اختر

چاپ اول ۱۳۹۷ • ۱۴۸ صفحه • قطع وزیری • ۱۰۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۸۶-۱۵۷-۱

تبریز - اول خیابان طالقانی، روبروی مصلی، نشر اختر

تلفن: ۰۹۱۴۱۱۶۸۹۷ و ۰۴۱-۳۵۵۵۵۳۹۳

قیمت: ۱۹۵۰۰ تومان

ايچينده كيلر

- ..... قيسا معلومات
الاچيق سىز اوپا او لارمى؟!
قادىنلارин گىزلى قدرتى
يالاق سىس آلىندا قالىب.....
قورد دومانلىغى سئور.....
ساج چۈرەيىنин ايىسىنە تامازى قالاجايق.....
چىرى.....
كىشى لىزى اۇترووب، بىس سىز نىيە دوشوشوز چۈللە؟!
يالاغىن گۆئىيىنە مىرن تكنولوژى.....
گئرچىلىكىيە ايناماق، يوخسا رئكلاما آلدانماق؟!
اوْزگۇونلىك عرصەسى.....
يالاق كىمى اووهمىي گئنىش قىز.....
تولوغوم اوْل، اوْل، اوْل.....
«تاختا قاپى» يوخسا كۈچرى ياشاماق!
أغ ساققال.....
عايىب مى يوخسا عايىب دئىيل!

نالەسىز نئى .....
ستى أل ايشلىرەنە مد كىمى ياناشىرىق .....
ألاچىق .....
چوخ ياخىندا ساجلارى آنجاق موزەلرەدە گۆرمك ممکون اولا جاق .....
اوپۇنچاقدىسىز اوپۇن .....
ائىندىم بولاق باشينا .....
حاما مىسىز ياشاماق او لارمى؟ .....
حەتەم يايلا غىنinin آقراندىسمانى .....
ايىندىسە گل قادىنا قارشى زۇركىلىق دان دانىشقا! .....
قادىن ھېچدىن دە گۈزلىك ياراتماگى با جارىر .....
شاھسۇن قادىنى .....
سون .....
ضمائىم .....

قدردانلىق

يايلاق سفريمده منى يالنيز بوراخمايان ايکى داغچى و
عزيز دوستوم فريده امينى و رقيه ابراهيمزاده خانيملارينا
درين ميتدارلېغىمى بىلدىريرم.

سفره گئتمەميش شاھسئون ائل لرى بارەدە قايقاڭلار،
شفاهى بىلگى لر وئریب و سفرى منه آسانلاشدیران حؤرمتلى
يازىچى محرم نوروزى (ائلدار موغانلى) و سَنَدلى فيليم^١
رئىسىسىرۇ^٢ محمد على مرادى و حؤرمتلى همكارلارى ليلا
قربانى، على آپاك، عسگر قلى نژاد، مرتضى محمدپور،
محمدحسين خان محمدى جنابلارىندان تشكىورلىرىمى
بىلدىريرم.

١ - سَنَدلى (Senedli): [فارسجا: مستند / سندلى فيليم: فيلم مستند].

٢ - رئىسىسىر [روس سُؤزو] (Rejissor): تئاتر و يا سينماتوغرافيا قورو لوشونون بديعى رهبرى؛ قورو لوشچو [فارسجا: کارگردان].

قىسا معلومات

اردبىل اوستانىنин گوندوغان طرفىنде يئرلىشىن موغان دوزو قدىم زامانلارдан بىرى بارلى بىر آران بؤلگەسى اولموشدور. بو اوچ بوجاقلى (مثلث) بؤلگەنىن مساحتى ٣٥٠-٣٠٠ مىن هектار تخمىن ويرىلىر. بؤلگەنىن ٤٩ كيلومئترى آذربايجان جمهوريتىنин سرحدىنده يئرلەشىر. تاختا قاپى فرمانىندان^١ قاباق موغان آرانيدا ياشابان اينسانلارин بوتونلويو كۈچرى جمعىتى اولموشلار. تاختا قاپى فرمانىندان سونرا بؤلگەنىن بىر بؤلوموندە دئم و سووارما أكىنى رۇونق تاپمىش، اىكىنچى

---

^١ - تاختا قاپى فرمانى: بىرىنجى پهلوپىن اينانجىنا گوره كۈچرى اينسانلار اىلکىن (بدوى)، ساودىسىز، مدىنتىن قىراق اينسانلاردىرلار. رضاشاھ پهلوى همین دوشونجە ايله باغلى ١٣١٤-جو اىلده تاختا قاپى فرمانى أساسىندا و زۇر گوجونه كۈچريلرى بىر يېرde اوتوراق ائتمەيە مجبور ائдерك، بو جمعىتىن كولتورونو شهرلىشىرىمە يە چالىشمىشىدیر. بو سياست اىستيقامتىنده هر بىر كۈچرى عايدەسى آلاچىق عوضىنە تىكىتى و تاختا قاپىسى اولان بىر ائوده ياشاماغا معروض قالىشىدیر. بو سياستە رغما اىكىنچى دونيا ساواشىندان سونرا شاهسئۇن ئىللەرى يېنىدىن آتا-بابالارپىن ياشام طرزىلە يايلاق- قىشلاق آراسىندا كۈچمەبى داوم و ئەرمىشلر. ١٣٢٧-جى اىلده داخىلە ناظيرىلىگى (وزارتى)نин نظارتى آلتىندا «ادارە اسكان اىلات» تشكيلانى ايشە باشلامىش، ائلات اوچون «دانشىر»لار قورولموش، آزادانلىق پلانلارى باشلاماقلا اولكەنىن باشباشىندا كۈچريلرى اوتوراق ائتمك سياستى قاباغا آبارىلىشىدیر.

و صنعت مغان» آدىلى بير شركت دايير اولاندان سونرا شهر سايانى ائولر تىكىلىب، يوللار چكىلىب، كؤچرى جمعىتىن بير قىسىمى همىن شركتىدە ايشە باشلامىشىدilar.

شاھسۇن آدینىن تسمىيەندىنى شاه عابىاس صفوينىن حؤکومتى دؤنمىنده قورولموش «كۆنفىدراسيون» لا باغلى دىر. شاه عابىاس اۆزىل گۈزتچى لرينى شاھسۇن ائليندن سېچمكىن علاوه شمال-غرب سرحدلىرىنин قۇرۇنماسىنى شاھسۇن ائللرینە تاپشىرمىشىد.

اسلامى اينقلابدان سونرا شاھلىق قورولوشو ايلە مخالفتىدە هر يئرده كى كىمى «شاھسۇن» سۆزو «ائىل سۇن» سۆزۈنە چئورىلمىشىد. بونونلا بىلە بو ائلين بوتون جمعىتى عادت اوزرە اۆزىلرینى شاھسۇن خيطاب ائدىرلر. قىجر حؤکومتى دؤنمىنده «توركمانچاي مقاوile» سىينىن سونرا شاھسۇن عايلەلرینىن بير قىسىمى آراز چايىنин شمال طرفىنده ياشاماغا معروض قالىب، بئويك بير قىسىمى ايسە آرازىن جنوبى حىصەسى، ايندىكى موغان بؤلگە سىينىدە يېرىشمىشىدilar. ايندىسە كؤچرى طايفالارдан علاوه موغاندا اوْتوراق ائدن اسکى ائلاتىن بير چوخو حئيواندارلىقلا برابر أكىن ايشىنە دە مشغول اوولورلار. اوستەلىك، ائلات آراسىندا حئيواندارلىق صنعتى عايلەوى بير چالىشما سايىلىر. بوتون عايلە عضولرىنinin اۆزۈنە عايد وظيفەلرى وار.

موغان بؤلگەسىنده ياشايان شاهسىئون ائللرى ۳۲ «طايفا» دان عبارتدىر. هر طايفا ايسه نىچە «تىرە» و هر تىرە نىچە «گۆبىك» -ه بۇلۇنور. بۇ عايىلەسى قورولوش آتاباخانلىق^۱ سىستىمى اىلە ادارە اولۇنوب، هر عايىلەنин كۆكۈ آتا طرفىندن زنجىر سلسەلىسى كىمى بىر- بىرىنە باغلانمىش تىرەنин آغ ساققالىنا گىدىب چاتىر. هر تىرە ايسه نىچە «گۆبە» يىي اۋزۇنده احتفا ائدىر. هر گۆبە يىن عضولرى نىچە نىلىن قارداشلارى و عمى اوغلانلارى اولوب، بىرلىكده كۆچۈپ، بىر و يَا نىچە اوپادا اوتراق ائدىب، سورولرىنى اۋزلىرىنى عايىد اولان يايلاقلاردا اوتارىرلار.

تىرە ايسه طايفا و گۆبىك اورتاسىندا يېرلەشىر. هر تىرە بىر (۱) دن ئىلى (۵۰) يە قدر عايىلەدن تشكىل تاپىر. عومومىتىلە تىرە عايىلەلىرىنىڭ بىش آرخاسىنин كۆكۈ بىر شخصە چاتىر. تىرە عضولرى بىر نىچە اوپادا ياشاسالار دا يايلاق- قىشلاق اوْتلاقلارى همىن شخصىن آدى اىلە آدلانىر.

ائلاتىن هئرم شكلىндە اولان اجتماعى نىظامىندا طايفا، تىرەنин يوخارى باشىندا يئر آلىر. قانبىرلىك (هم خونى) قۇھومچولوق (خويشاوندى) و اورتاق اقتصادى منفعتلر ھر طايفانىن تىرەلىرىنى زنجىر كىمى بىر- بىرىنە باغلايىب، طايفا رىيىسى تىرەلىرىن آغ ساققاللارى طرفىندن سئچىلىر. ائل ايسه همىن هئرم شكلىндە اولان قورولوشون لاب

^۱ - آتاباخانلىق (Ataxaqanlıq) [فارسجا: پدرسالارى].

يوخاريسيندا دايانيب، آشاغيداکى بؤلوملىرى اۋزوندە احتفا ائدير.

ايراندا آذربايجان شاهسئونلارينين شيفاهى تارىخ و كولتورونو مكتوب ائتمك اوچون گئنيش تارىخي - مئيدانى تدقiqatىن گركلىينه البتە كى هەنج شوبىھە يوخ. منجه شاهسئون ائللارينى بؤيووك بىر دىزە اوخشاتماق هەچ دە يېرسىز گۇرۇنمز. بو ايشين آغىرلىغىنا رغما، بئش گون بىر اوپادا ياشايىب، بو كۈچرى جمعىتىن ياشايىشىندان يازماق، بؤيووك بىر دىزىدەن بىر اوْووج سو گۇتسوروب، همین سوپۇن گوزگوسوندە گۇردوكلرىيى روایت ائتمە يە بنزىر. مۇولانا دئمىشكەن: دىزى بوتۇولوكلە اىچە بىلمەسەن دە آنجاق سوسادىغىن قدر اوندان اىچە بىلرسن كى!¹ ائله من دە بو كىتابدا چالىشمىشام سوسادىغىم قدر، و بو آز گونلر عرضىنده روایت و شكىللر واسىطەسىلە گۇرۇب - گۇتسوردوكلرىيم بلکە شاهسئون ائللارينين خىردا بىر ياشام گوزگوسو اولسۇن.

رقىيە كېيرى

---

١ - آب دريا را اگر نتوان كشيد

هم بهقدر تشنگى بايد چشيد

آلاچیق سیز او با او لارمی؟!

ایکیندی چاغى يېتىشىرىك حەتم يايلاخينا. گئىكلى^۱ طاييفاسىنин خليلى تىرىھىسى اوپالارينا بىش گونلوك قوناق چاغىر مىشىق اۇزوموزو. سىدللى فىليم چىك قورۇپون همكارلارىندان بىرى، آقاى خان محمدى كى اۇزو شاهسئون سۇيلىو حساب اولۇنور، بو سفرىن ترتىباتچىسى دىرى. گونش هلە باتمايىب. چادىرلارين قاپىليغىندان بۇيلانان باشلار سۇرغولو باخىشلارىنى بىزى يايلاغا گىتىرن آغ رنگلى وەن ماشىنينا دىكىيلىر. كىشى لر آلاچىقدان، چادىرلارдан ائشىيە چىخىب، ماشىنى دؤورەلە يېرلر. سىدللى فىليم قورۇپو ھامىدان اوڭ ماشىنidan يئە ئەنir. بىر آن منه ئەلە گلىرى كى، بو قورۇپون ساققاللى سىس توتانى^۲، اۇزۇن توكلرىنى چرقىد آتىندا گىزىلە دن مرتضى، شاهسئون كىشى لر يىنن كىنارىندا، بۇز رنگلى چادىرلارين اور تاسىندا، «ست» لە مدرنizمى قارشى - قارشى يا قويور.

۱ - گئىك (Geyk): لەتىجە مارال معناسىندا دىرى. گئىكلى طاييفاسىنин كۆك توركىيەنин إزمير و أرزرۇم أىالتلىينە گىدىب چىخىر. بو طاييفا گويا عثمانلى ايمپریاسى دۈورو (شاھ اسماعىل زامانى) أرزرۇمدان اىرانا كۈچوب و موغان دوزوندە يېرلىشمىشلر. طاييفانىن گئىكلى آدلانماسىنин نەھنى، أرزرۇمدا ياشادىغى يېرلەدە مارال چوخ اولدوغونا گۆرە، يېرلى لر مارال تۈرتكەلە مشغۇل اولۇ دوقلارىندان آسىلى دىرى.

۲ - سىس توتان (ايڭىلىسىجە: Voice Recorder): [فارسجا: صدابردار، ضبط صوت، دستگاه ضبط صوت].

گئردو يوم چاديرلار هيالل أحمرین بىزىنت چاديرلارنى
 خاطىرلا دىرى. يابلاغا گلمىدىن اۇنچە دېرىدىم بىس اوپادا هر عايىلەنinin
 اوزونە عايىد اۆزلى بىر آلاچىغى اوپور. حالبو كى، جادەنinin ايکى تايىندا
 قورو لموش چاديرلارين آراسىندا يالنىز ايکى آلاچىق گۈزە دە بىر. بىر
 زامانلار داغا گىئىنده دەھىرچە بئله چاديرلارين كىنارىندا كىچمىشىدىم؛
 حتى بابك قالاسىنinin أنه يىنده نىچە دەھىرچە ساج چۋەرىسى ايلە قۇبۇن
 سودونىنى دوزەلىنىمىش پىنیرە دە قوناق اولموشىدوم. بىلمىرم هر عايىلەنinin
 بىر آلاچىغا صاحىب اولدوغۇ اۇن فرضىم^١ ذهنىمەن ھانسى بوجاغىندا
 باش قالدىرىمىش! بلکە دە بىلىنج آتىمدا^٢ شاھسۇن آنلامى ايلە آلاچىق
 آنلامى بىر - بىرىندىن آيرىلماز اولموشلار!

جادەدىن بىر آز آرالى چاديرلارين آراسىندا كى نىچە قاپىلىغى لاله
 گولو ايلە سوسلەنىمىش آلاچىق سادە و گۈزىل گۈرونور. بونونلا بئله، هله
 بىللە دېلىل شاھسۇن كىشى لرى و قادىنلارى بىز اوچ قادىنى نىچە
 قارشىلا ياجاقلار!

١ - اۇن فرض: [فارسجا: پيش فرض، پيش فهم، پيش ذهن]، [إنجليزية: default].

٢ - بىلىنج آلتى: [فارسجا: ناخودآگاه].

۱ *

بىرىنچى گون، يايلاغا يېتىشدىيمىز آن

- اولدوز (**) علامتى اولان شكىللرى سىدللى فىليم قوروپۇنۇن رئزىسىسۇرۇو محمد على مرادى جنابلارىندان بورج آلمىشام.

قادينلارин گىزلى قدرتى

قاش قارالمامىش، قارانلىق يايلاغا چؤكمەميش چاديرلاريمىزى
قورمالىييق. اوبانىن آغ ساقفالى بارماغانىنى يايلاгин ئىنىشىنده، دئورد-

بېش يوز مئتىر اوزاقلىغا توشلايىب، دئيرى:

- چاديرلاريزى اوردا قوورن!

- اوردا بىزى قورد- قوش پارچالاسا هئش كىمىن خبرى اولماز،
حاجى! آللە قۇيسا بىز گلمىشىخ نىچە گون سىزىن خانىملارىنان
اوتسوروب، دوروب، دانىشىپ، اونلارين يايلاقدا، طبيعتدە نىجە
ياشادىقلارىنى ياخىندان گۈرۈپ و گۈردو كلىرىمىزى يازاق. حاج آ، ائله
گۈزۈمۈز باخا- باخا بىزى قوردون پېشوازينا يۈللوسوز؟

حاجى دئيرى:

- اوبدادا زەنن خايلاڭى وار، اولماز!

- حاجى، مەيە بىز زەنن خايلاڭى دەيرىخ؟

شاھسۈنلرین اجتماعى قورولوشو آتاخانلىق و قۇھوملىق
موناسىبىتلىرى أساسىندا قورولۇر. ھەمچىنин طايفالار ايلە تىرەلر دە
آتاخانلىق تەملى اوستە بېلۇنور. اوبدادا سۈن سۈزو آغ ساققال دانىشىار.
دئىهسەن بو گون اوبا آغ ساققالىنىن قىسى بودور ياش دا قۇرۇ اوڈونا
يانسىن. سىدلى قوروپۇن كىشى لرینە گۈرە بىز اوچ خانىما دا اذن

وئرilmir اۆز چادیریمیزى اوپا چادیرلارینین کناریندا قوراق.

آغساققالین راضىلەغىنى ئەلە گتىرمك اوچون بىر يول تاپمالىيق.

منىم اۆز ذهنى دونيامدا «خانىملار، خانىملار اوچون» آدیندا اۆزلى بىر أصل وار. سۇزۇن دوزۇ، يايلاغا گلدىيىمەن سىبى دە ئىلە بو أصلە دايانيز. همین أصل چوخ زامانلار منىم كارىما گلىب، دويونومو آچمىش. بىزى قىراقدان تاماشا ئىدن خانىملارين اىچىنده فراستلى گۈرونن عادىلە آدیندا بىر خانىم وار. نظرە گلىرى بىز اوچ قادىن اونۇن دىققىتىنى چكمىشىك. عادىلە بىزلىلە ياشىد گۈروننور. اوستەلىك، آغساققال كىشى دە عادىلەنин دايىسى دىر. اوچوموز دە اونو واسىطە سالىريق بلکە دايىسىنى راضىلاشدىرسىن بلکە چادیریمیزى آلاچىغىن بئيروندە قوراق.

بىزىم اۆلکەدە آنا ياسا و كولتۇرل ايناملارдан آسىلى اولاق قادىنلار بىر چوخ اجتماعى حاقلارдан محروم اولدوغۇندان سارى گىزلى قدرتلىرى ايلە اولمازىن اىشلىرى گۈرمىكده باجاريقلىيدىلار. بو گىزلى قدرت چوخ اوذاق زامانلارдан بىرى بىزىم اۆلکەنinin تارىخى حافىظەسىنده حكّ اولوب قالىب. كولتۇرل دەيرلىرىن دەيىشىلمەينه باخماياراق، يئرى گلدىكده خانىملار گىزلى اوْتوريتارلارىندان ياردىم آلىب، سۇزلىنى يئرىتمىكده قىمتلى باجاريغا مالىك اولموشلار.

نهايت، عادىلە خانىم آغساققال دايىسىنى راضى سالىر بىز دە

چاديريمىزى اونلارين آلاچىغىنин كنارىندان قوراق. اونون گىزلى قدرتى سندلى فيلم قوروپونا داشميل اولور. آغساققال دايى راضىلاشىر بو قوروپ دا اوز چاديرىنى يوز مئىر آلاچىقدان اوذاقدا، زەنن خايلاغاندان آرالىدا قورسون.

سارى رنگلى داغ چاديريمىزى كيسىدەن چىخارماغا باشلاماق همین، اوبانىن كىشى لرى ايله بىرلىكده اردېيلدن گلن اوچ كىشى دە ياردىم ائتمك اوچون بىزه دوغرو يورو يورلر. عومومىتلە گويا كىشى خايلاغاندا ئىلە گلىرىمىش كى بىز شهر قادىنى اولدوغۇمۇز اوچون چادير قورماقدا عاجىزىك. ياردىما گلن كىشى لر آيا غىيمىزدان چىكمەسىلر دە آنجاق ئىليمىزدىن توتماغى باجارمېرلار. تل - تلهسىك هرهسى بىر طرفدىن چاديرين مىلەلرini ترسە سالىب، جەرجەنگ بىر چادير قورورلار. آخرى، اۋزو موڭ مىلەلرلى حلقەلردىن چىخارىب، چاديرى باشدان قوروروق. آغساققال ئللرىنى بىلەنە ويرىب، بىزى ايزلەيەرك دئىير:

- ئىلە بىز نېزىك چاديردا ياتا جا خىسىز؟ گئچە بىر چاديرين اىچىنده سوپىوخدان تلف او لا رسىز!

قولاغىم كىشىنىن سۆزۈنده، باشىم چادير قورماغا قال اولدوغۇنا گۈرە اونا دئىيە بىلمىرم دوستلارىم دەفرىچە اىرانىن ئەن ھوندور داغى دماوندە قالخىب و اونون زىروه سىنە همین بىر «نېزىك» چاديرين اىچىنده ياتىب و هەچ دە تلف او لمامىشلار. بىر ئەن منى چاغىران سىھ

سارى دۇنورم:

- خانىم كېيرى، ائله كى بولدوم سىز بورا گلىسىز، دئدىم گلىم سىزى ياخىندان گئوروم. واللاه فقط سىزى گئورمك اوچون اردىيىلدن سوروب، بورا گلمىشىم. بوراجان يازىلارىزىن بىرىنى ده او خومامىش قويىمارام هااا. ئەيمى ايشدن چكىب، اردىيىلدن گلن جاوان كىشىنин سۆزونه قولاق آسىرام. كىيم اولدوغۇنو ھله بىلەيمىرم. هر اتفاق اوزرە اوزبەاوز اولدوغۇمۇزو دوشۇنسىم بىلە، آنجاق ھېچ عاغلىما گلمىزدى حەتم يايلاغىنinin ايكىينى چاغىندا يازىلارىما عايىد بىر سۆز اشىدىم! دئمك، بو تورپاقدا قىلدۇن چۈرك قازانا بىلەمنى دە، دوست قازانا بىلەسن!... ندىنە بىر آن شبىترلى مىزىھەلى معجز شعرى يادىما دوشۇر:

نويسندهى سەگىشتى جەھان
قلمدىرى قلم، باركالله قلم
قلم حؤكمىرى مادى ھە عصرى دە
قلم، أهلين أىلىشىدىرى قصرى دە
عزىزىن ائيلەين يوسفى مىصرى دە
قلمدىرى قلم، باركالله قلم

*

كىشى خايلاڭى مىلەلرى ترسە يېزلىرە سالىب، جرجىنگ بىر چادىر قوردو لار.

يایلاق سیس^۱ آلتیندا قالیب

گئجهنى ياخچى ياتا بىلەمە مىشىم. اىتلىرىن ھورمەسى، ھاوانىن سۇيوغۇ، اىشىن نىتجە قاباغا گئتمەسىنىن اىسترسى منى شىرىن يوخودان محروم قويوب. ھاوا ايشىقلاناركىن يئرىمدەن قالخىب، ياتاق كىسەمى سىن- صداسىز بوكورم. دىشلىرىمە مسواك چكمەمېش گونومو باشلايا بىلەرم. چادىرىن زىپىنى آچىب، بۇينومو ائشىيە اوزالدىرام. بۇ وضعىتىم يووالارىندان ائشىيە باخان حئيوانلارى يادىما سالىر. يولداشلارىم يىددى يوخونون اىچىنەدە دىلر. يايلاق باشا باش چن- دومان آلتىندا ياتىب. نملى بىر سوپىق چادىرىن اىچىنە دولور. قارشى چادىرىن اۇنۇندا بىر خانىم، آرخاسى منه سارى، قاب- قازان يوپۇر. اوبانىن قارا رنگلى اىتى (قرە) ايسە قارشى چادىرىن كنارىندا گرنە شىر. او شوپۇرم. كاپشىنىمى چىئىمە سالىب، دىشلىرىمە مسواك چكىرم. دىش خميرىنىن نانە دادى آغزىما يايلىر. گئجه چادىرىن بىر بوجاغينا قويدوغوم قومقۇمامى گۈتۈرۈب، بىر- اىكى اوْووج سو ايلە آغزىمەن خميرىنى يوپۇرام. سويا قناعت ائلمەلىيەم. بارماقلارىم بوز كسىر. ئىيمى قار اىچىنە سۆخوب چىخارتمىش كىمى حىس ائدىرم. دئىهسەن هەچ تىر آىي نىن سۇن گونلرى دئىيل، قىشىن چىللە سىدىر.

---

^۱- سىس: چن، دومان

ديابت و فيشار داوالاريمى واختلى واختيندا يئمهلىيەم. بوردا نە حكيم وار نە دە كلينيك. اوナ گئوره قلوكوياب (قانين قندىنى ئولچن) ايله فيشارا ئولچنيمى دە ئوزومله برابر گتيرميسىم. نشتو قارينا بير - ايکى قورتوم سو ايله فيشار داومى او دورام. بير - ايکى قورتوم كار كسىمىر. قومقمانىن اوچدن بيرىنى قورت - قورت ايچىرم. آمما فايىدا وئرمىر. هميشه كى كىمى داوا بوغازىما يايپيشيان كىمىدىر. داوانىن آجىسى ديش خميرينىن نانه دادينا قارىشىر. چادىرىن بور - بوجاغىنى آستاجا آختارىرام. نهايت، بير نايلون مئيوه تاپيرام. ايکى أريك دەنە گۇتوروب، قاپى آغزىندا قومقمادان سو ئۆكوب أريكلرى لىلىخلىرام. يئنە دە بارماقلارىم بوز ايچىنلن چىخان كىمىدىر. حاجىنин كېچن آخشام دئدىيى سۆزو يادىما دوشور: «بو نېزىك چادىردا سوپوخдан تلف او لارسىز».

حاجىنى گۈرنە گرگ دىئىم كى: «سوپوخدان دۇنساخ دا، ھلە كى تلف او لاما مىشىخ!»

يولداشلارىمى بىلمىرم، آنجاق من سوپوق، يوخوسوزلوق و ايمكانسىزلىغا رغما ھله كى يايلاغا گلمىكىن پېشمان دئىيلم. ايكىنجى أرييى او داندان سونرا داوانىن آجىسىلا نانه دادى بوغازىمدان سىلىنىر. آغزىم أريك دادى وئرىر. يايلاق ھلە دە سىس و سكوت يايلاغا چۈكوب. ايتلىرين ھورو مەسى دە شە چكىب بو سىسلى دومانلى

یا یلاقدا. یئنە خیال قوشوم ھاوالانیر.^۱

---

^۱- یئنە خیال قوشوم ھاوالانیر:

بیابان را سراسر مه گرفته است

چراغ قریب پنهان است

بیابان، خسته

لب بسته

نفس بشکسته

در هذیان گرم عرق می‌ریزدش آهسته

از هر بند

سگان قریب خاموشند

(شاملو)

ايکينجي گون سحر چاغى، يایلاق سیس آلتىندا

قورد دومانلیغى سئور

چاديردان چىخىب، زىپىنى چكىرم كى يوخودا خۇرۇلدايىن
يولداشلاريم اوشومەسىنلر. او با ايسه باشا باش چن- دومان قويىندا
سحرىن شىرىن يوخوسونا دالىب. شهرىار دئمىشكن، «ياتمىش هامى، بىر
آللاه اوياقدىر داها بىر من». ايندىسە بو دىب سىز- بوجاقسىز يايلاقدا
يالنىز بىر من اوياquam بىر ده قارشى چاديرين اونوندە قاب- قازان يويان
عادىلە خانىم، بىر قره بىر ده آغو. سىندلى قوروپۇنۇن سىستوتانى
مرتضى، آغ ايتىن آدىنى آغو قويوب.

آغو آلاچىغىن قاپىسى اونوندە يئرە يايلاقنىب. قره ايسه عادىلەدن بىر
آز ايرەلىدە دايانيب. أطرافىما باخىرام. جادەنин او بىرى ئىلەنە دونن
گۈردو يوم نېسان وانتىن ماوى رنگى چادىرلارىن بوز رنگى ايچىنده
گۈزە گلىر. رنگ و اونون چالارلارى شاهسئۇن ياشامىنин آبرىلماز بىر
أجزاسى دىر. رنگلەر ئىلە بىل يايلاغى بۇيامىشلار. يئر اوزو يام ياشىل،
ماوى يە چالار دومانلىق آرخاسىندا قالماش گئى، بىزىم سارى
چادىريمىز، ئىلاتىن بوز چادىرلارى، آلاچىغىن قىپقىرمىزى لالە
ناخىشلى كىچەدن دوزەلينمىش قاپىلىغى، نارىنجى كاپشىم، آغ چرقىدىم،
قاب- قازانلارين كنارىندا چۈھرايى رنگدە چايدان... چن- دومانى
بويايان بو قدر رنگ ايچىمى هم بۇيائىر، هم ده جوشدورور. عادىلە يە

سارى آددىملايرام. قره منى گۈرجك ميرىلدانىر. من ايسە اونون ميرىلدانماسىنى سايميرام. ايت سىز يابلاق مومكون دئىيل. ايت يابلاغىن ئۇنملى بىر پارچاسى دىير. عادىلە يە سارى گىدەرك قويونلارين حاscarىنا باخiram. حتى قوْيونسوز، بۇمبوش حاscarىن اوستونه دە چن چۈكوب. چوبانلار ايسە قويونلارى اوتارماغا آپارىبilar. عادىلە يە «سحرىن خېير» دن سونرا دئىيرم: «ايت لر گىچە بىر ھوروردولر!»

- جەناوار واردى، اونا گۈرە، - دئىير.

- يانى قورد؟

- ھە دا، جەناوار گىلنده ايت لر بىلە ھوررلر...

- ائشىتمىشىم دئىرلر قورد دومانلىقى سئور.

عادىلە باشىنى قالدىرىپ، دىققىتلە منى سوزوب، دئىير: «شەردىن گلمەيىوه دئىيل، آتا- بابا سۈزلىنى ياخچى بولوسن ھا!». «

گولە - گولە دئىيرم: «دئىيرىن بە شهر قادىنى آتا- بابا سۈزلىنى بىلمىز؟ ھەلە هاراسىدى، قوى بىر آيرىسىنى دئىيم: قوردنان قوْيون، قىلىنجنان اوْيون بىر يئرde اوْلماز». «

او ايسە منىم سۈزۈمە گولومسە يىر. گولوشو ياشماق آلتىندان گۈزلىنىه قالخىب، گۈزآللى قىريشلارىنى چوخالدىر. ندىسە اونون گولوشو ساحىلىن داشلارينا قالخان لېلرى يادىما سالىر.

عادىلە قاب- قازان يوياركى منسە اونا باخiram. گۈزۈمۈن

اۇنوندە کى خانىم جشنوارەلرده، فيلىم لرده، گۇردو يوم شاھسئۇن خانىمىنин فانتزى شكىلى دېيىل، عادىلە شاھسئۇن خانىمىنин تام گئچكلىيىدىر گۆزۈمۈن قاباغىندا. هاوانىن سۇيوق - سازاغىندا گئچەدن قالمىش قاب - قازانى يوپور.

دونن يول اوْزۇنۇ رئكلاملا گئچك دونيانى دوشۇنۇشدو. يايلاغا يېتىشدىيىم آندان بىرى ذهنىمە رئكلام دونياسى ايلە گئچك دونيا آراسىندا جىددى بىر يارىشما كېچىر. ايندىسە اىكىنجى گونون سحرى، عادىلە بىر - صىقىرا رئكلام دونياسىنى اوْدۇزدوراركىن بو يارىشمانىن غالىبى چىخىر. يېنىدىن چادىرىن اىچىنە دؤنوب، دوربۇنوملە سىن توتانى (Recorder) مى گۇتوروب، چىخىرام. عادىلە دن اذن آلاندان سونرا اوندان بىر نىچە شكىل چكىرم. دوربۇنۇ عادىلەنин چۈھرائى ئىجكلىرى اوستە زوم ائلە يىرم. بورا گلمەميش هېچ عاغلىما دا چاتمازدى يايلاقدا ياشايان قادىنلار قاب - قازان يوياندا ئىجك تاخسىنلار. بئلە بىر دوروملا قارشىلاشماق ذهنىمە تاققا ويرىر. كۈچرىلىرىن ياشادىغى داغ - داشدا مدرنىزمىن قوْيدوغۇ اىزىلرە داها آرتىق دىققت وئرىرم. منه ائلە گلىرى كى، يايلاغىن بو چتىن و ايلكىن (بَدَوِى) شرايطىندا عادىلەنин گئىدىيى ئىجك لر ايلە قۇرالقىغا اوغرايىپ، احتضار حالىنا دوشۇن بولاغىن زىنە سۇيۇ، ناتورالىزم ايلە مدرنىزمىن ضدىتلى نىشانەلرى كىمى آرخا - آرخايان وئرىپ، ياشايسىشى اىرەللى سورورلر. آنجاق بو گىندىشات

ايستيقامتينين هانسى سمته يئولمهسى بؤيوک بير سورغونو اورتايما قويور: سنت - مدرنيزم تارىشىمى، اوزللىكىله شرق بولگەسىنده، آهالىنى هارا آپاراجاق؟ آيا آرامشە؟ عجبا آسايشە؟ يوخسا هر ايكيسينه؟... بو سورغولارا جاواب آلماق اوچون هېچ ده گۈزلەمە يە احتىاج يوخ. نىجه دئىرلر «همدان اوذاق، كَردىسى ياخىن».

اييرمى بىرىنجى عصردە هر شئى آيدىن - آشكار گۈز اۇنوندەدىر: بير قوروپ اقلىت اوچون آسايش بول، و عظيم بير أكتىرىت اوچون آسايش يوخ! و ماراقلى بوراسىندادى كى، اىنسانلارин ھامىسى، ايستر اقلىت، ايستر سە أكتىرىت، آرامشىندا اوذاق. چوخ اوذاق! آسايش يارادان مصرف دونياسىنин كرخانالارى اييرمى دۆرد ساعات اىشده يكىن، اونونلا برابر آرامش تجويز ائدن حكيم مطلبى بىلە بير آن بوش گۈرونمور. غرب بو تارىشمانىن سوْنۇنا چاتىب و سوْنۇجونو دا ئىلده ئىدىب: آبزوْرۇد (Absurd)، پوچلوق. دؤكتور شايگان - هر ايکى دونيا، غرب و شرقى چوخ دىقتىلە تانىيان بير عاليم مقامىندا - دئمىشكن غرب پوچلوغما چاتىب. همین عاليم سۆزلىرىنىن داۋامىندا ائنملى بير مۇوضىوعىا بارماق قويور. او دئىير غرب نن شرقىن فرقى بوردادىر كى غرب بو «تارىخى تقدىر»ه آگاه اولوب، لاكىن شرق يوخ.

نه اىسه، بير ائلات خانىمەنин ألچك تاخماسى سبب اولدو من بلکه گۈزلەنيلمز يئرلەرن باش چىخاردىم...

قاييداقد اوپىيا و عادىلە خانىما. عادىلەنин داورانىشىندا بىللە دىر او اوپانىن عاغىلىلى قادىنلاريندان اوللمالى دىر. دانىشىقلارينىن قاتلاريندا درىن بىر طنز گۆزە چارپىر. تكباشىنا قاب- قازانلارينى چوخ چتىن شرايىطده يوپۇر. سس توئانىمى قىراغا قويوب، چايىداني اوپون ئىندىن آلىب سو تؤكۈرم قابلارينى راحاتجا يوسون. اوستەلىك، سو تؤكە- تؤكە اوشاقلارىمېزدان، عايىلەمېزدىن، شەرلە يايلاقدا ياشاماغىن فرقلىرىنى دانىشىرىق. بو كۈچرى قادىن ئىلات ياشايىشىندا گىلئىلى دىر. دانىشگاه درسىنى قورتارمىش اوغلۇنون يايلاغا گلەمە مەسىندا ناراضى اولسا دا، جاوانلارين دوشۇنجهلىنى تحليل ئەدير:

- يايلاقدا جاوانلارى جذب ئەدىب اونلارى بوردا دايىندىرماغا هېچ بىر ايش، هېچ بىر شئى يو خدور.

عادىلە ايلە برابر يوپۇب سويا چىكدىيىمىز قاب- قازانى چادىرین كنارينا گىتىرىرىك. اوپادا يالىز ايکى آلاچىق وار؛ بىرىسى جادەنин او تايىندا دىر. جادەنин او تايىندا كى آلاچىق عادىلەنин عمىسى عايىلە سىنه عايىددىر. تىرەنин او بىرى عايىلەلردى بىرئىزىت چادىرلاردا اثۇ قوروبلار.

عادىلە چادىرین بؤيروندە كى بؤيوك ماوى پلاستىك دېنин آغزىنى آچىر. من ايسە باخىرام گۈرۈم بىر دېنин اىچىندا نەلر چىخاراجاق. او ايسە يوپۇلموش قاب- قازانى لاي بالاي اوپون اىچىنە دوزوب، دئىير: «بو دا منىم كابىتىيمدى». و دالىسىجىا گولور. نظرىمە گلىر عادىلە

گولدو كجه لپه لر داها شيددتله ساحيلين داشلارينا چيرپيلير.

عاديله، يئرده كى دليكلىرى گؤسترىب، يئنه گوله - گوله دئىير: «بو كاپىتىدە قاب - قاشيق سىچانلارين ألىندن أماندا قالىر».

ندنسە بىر آن آلبىر كامونون «طاعون» رومانىينىن صحنەلىرى يادىما دوشور. بىر قادىن سىچانلارين اولوسونو پىللەلردىن سوپوروب، خەك انداز اىچىنە يېغىر.

يايلاغىن چن - دومان هاواسى هارا، الجزايرين گونشلى هاواسى هارا!!! كامو هارا، يابلاق هارا!؟

سىچانلار اينسانلارا پاي وئردىيى ناخوشلوقلارا رغمى، هئچ زامان سىچاندان قورخمامىشام. عاديله يە گۈره سىچان يابلاغىن طبىعى وارلىغى كىمى سايىلىر. آمما منجە سىچانلار يئر آلتى دونياسىنین گوجلو قوشونلارى كىمى دىرلر. نه زامان ارادە ائتسەلرسە يئر اوزونو فتح ائده بىلرلر. ئىينى قارىشقاclar تك.

يايلقدا قابقا جاغى اۆزوندە حفظ ائدن دې، عادىلەنин كايىتى

ساج چؤرە يىينىن اىيسىئەنە تامارづى قالاجايىق

آيرى جمعىت لر كىمى ائلات جمعىتىنин دەيرلرين دەيشىلمەسى دە هميشه منفى جهته دە اوز وئرمىر. هانسىسا بىر توپلومون گلىشىمەسىنىن معيارلارىندان بىرى، بلکه دە آن ئونملىسى، بەداشت مسئله سىدىر. بونا باخما ياراق حەتم يايلاغىنداكى اوبالارين بەداشتى ايمكانلارى لاب آشاغى درجه دەدىر. نە سيّار توالىلىرى وار، نە دە سيّار حاماملارى. بونونلا بىلە، خليلى تىرەسىنىن خانىملارى گوندەلىك ايشلىرىندا بەداشت مسئله سىنه چوخ ئونم وئرىرلر. عادىلە قاب- قاشىقلارىنى دببە اىچىنده يئىشىدىر كەن ام الـبـنـىنـ آلاـچـيـغـيـنـ لـالـهـ نـاخـيـشـلىـ قـاـپـىـلـيـغـيـنـىـ كـنـارـاـ چـكـىـبـ، آلاـچـيـغـيـنـ بـؤـيرـونـدـهـ كـىـ بـرـئـزـىـنـتـ چـادـىـراـ گـئـدـىـرـ. مـنـ دـهـ عـادـىـلـهـ دـنـ آـيـرـىـلـىـبـ چـادـىـراـ سـارـىـ گـئـدـىـرـ. چـادـىـرـىـنـ اـئـشـىـيـنـدـنـ اـمـ الـبـنـىـنـىـ چـاـغـىـرـىـرـامـ. «ـگـلـ اـيـچـرىـ»ـ،ـ دـئـيـرـ. بـرـئـزـىـنـتـ چـادـىـرـ زـومـارـ آـنـبـارـىـنـدـانـ عـلاـوـهـ اوـنـونـ مـطـبـخـىـ دـهـ سـاـيـيلـىـرـ.

ام الـبـنـىـنـ أـلـيـنـهـ بـەـداـشتـىـ أـلـجـكـ تـاـخـىـبـ، دـونـنـ چـالـدـىـغـىـ پـنـىـرىـ پـىـچـاـقـ اـيـلـهـ كـىـچـىـكـ بـؤـولـومـلـرـ بـؤـلـورـ. چـادـىـرـىـنـ تـاـغـىـنـدـاـكـىـ مـىـلـهـ دـنـ آـسـىـلـمـىـشـ يـوـمـورـوـ قـوـرـوـتـلـارـ، چـؤـرـكـ مـنـدـىـلـىـ اـيـلـهـ أـرـزـاـقـ كـىـسـەـلـرـىـ دـهـ گـئـزـوـمـدـنـ قـاـچـمـىـرـ. عـادـىـلـهـ سـيـچـانـلـارـدـانـ سـۆـزـ آـچـماـسـاـيـدـىـ بـىـلـمـەـ يـەـجـاـقـ اـيـدـىـمـ اـمـ الـبـنـىـنـ دـهـ چـؤـرـكـلـهـ أـرـزـاـقـىـ سـيـچـانـلـارـىـنـ أـلـيـنـدـنـ اوـزـاـقـ سـاـخـلـامـاـقـ اوـچـونـ

اونلارى گؤيدن آسىب. سحردن آخشاما قدر نه اىشلر گۇردويونو ام البنيندن سوروشورام. «ائله هر گون سحر يوخودان دوراننان سورا سحر يئمه يىيندن قاباق دونن چالدىغىمىز پنيرلىرى كسىب، دۇزلىياندان سورا قابا دوزھرىك. سورا پنيردىن سوزولموش سويو قىئىه دىب اونون تىليفييندن قۇرۇت تو تاريق. سحر يئمه يىنى يىيندن سورا ناهار پىشىرەرىك، حئيوان گلر ساغارىق، يا دا بىز حئيوانىن باشىندان تو توب باشقالارى ساغارلار. ناهارдан سورا يئنه ده بىلە دا... ائو ايشىنە باخارىق»، - دئىير.

ام البنين اۆزونو فرد عونوانى كىمى يوخ، جمع خىطاب ائله يىر. اونون اۆزونو بىلنچى خىطاب ائتمەسى أدب اۆزوندىن دئىيل، بلکە يايلاقدا خانىملارىن ايشلىرى بىر - بىرىنە بنزە يىر. ھامىسى عئىنى ساعاتدا اۆز مطبخ - چادىرلاريندا ام البنين دئىيىسى ايشلرى گۇرورلر.

- چۈرەيى نه واخت ياپارسىز؟

- ياپمارىق، چۈرەيىمىزى چىچى گتىر.

اۆز - اۆزومە دئىيرم: «بىلە كى گۇرونور، بىز بو اوپادا ساج چۈرەيىنин اىيسىنە تامارزى قالا جايىق!»

- بس ورنىنى، كىلىمى گونون هانسى ساعاتىندا توخوييارسىز؟

- توخوموروق. داي قدىملە باخما، ايندى نه ورنى توخوييان وار،

نه ده كىلىم توخويان.

ذهبىمەد شاھسۇئون خانىملارينىن گوندەلىك ايشلىرنە گۈرە
قوردوغۇم ئۇن فرض لرىم بىر بېر پۇزولور. ام البنين اوغلۇ سوبحان
چادىرین قاپىلىغىندان بويلاتىب دئىير: «ماما، چۈرك ساتان گلىب، منه
فتىر آل».»

ام البنين ايسە الجكلىرىنى چىخاردىب، مطبخ- چادىردان ائشىيە چىخىر.
منسە «ماما» سۆزۈنۈ دىل - دوداغىم آلتدا مىزىلدانا - مىزىلدانا اونون
آرخاسىجا گىئىرم.

آلاچىغىن اىچرىسى و ياشايىش و سىلەلرى

امالبىنин پىچاڭلا پىير بؤلور

چرچى

جادهنىن قيراغىندا بىر پىكان وانت دايانيب. اونا چرچى دئمەييم گلمىر. ذهنىمده قاطىرلا يايلاغا گلن چرچى، وانت - توكان چرچى لە چىرىپىشىر. ماشىن دۇلودو مکائىكى تىدىرلىر دە پىشىرىلمىش لاواش - فتىرلە. چۈركلر بىستەلنىمىش نايلىونلاردا بىر - بىرىنин اوستونە قالانىب.

بئلە كى گئرونور يئمك كولتورو دە ئىلات آراسىندا دە يىشىلمىكىدە دىر. «ژىل دولوز» ون رىزوم آدلى فلسفى آنلامى ذهنىمى اشغال ئەدير. مدرن ياشايىشىن يېنى دە يىرلىرى سىسس سىز - صىداسىز ئىلات جمعىتىنىن اىچىنە يول آچدىقجا بو جمعىت يوز اىللرجە ۋۇرويوب ساخىلادىقلارى دە يىرلىرى أللەن وئرمىكىدە دىر. يېنى دە يىرلىرى بىرباشا شاھسۇنلارىن كۆكۈنە ايشلەمیر، بلکە قول بوداغىندا كۆك آتىر.

بىر يېردىن قىرىلىرسا آيرى يېرددە گۈئىھەرير.

هېچ عاغلىما دا گلمىزدى يايلاقدا شهر چۈركىيەي يئىيم. يئمك كولتورونون دە يىشىلمەسىنinin سببى بارەدە ام البنىندن سوروشورام:

- ندن اۆزۈنۈز ساج اوستە چۈرك يا پەمير سىز؟
- بولوسن اوْنۇن خالوارى نىچەدى؟

اوْنۇن «خالوارى» نىن نىچە اولدوغۇندان خېرىم يوخ. هله اونا دئمېرم كى يادىمدان چىخىپ ھە «خالوار» نىچە كىلودور.

امالبینن کیمی من ده سحر يئمه يیمیزه چرچیدن آدام باشی بیر فتیر آلیرام. منه ائله گلیر کی ائلات عایله لری ساج چؤره بی عوضینه شهردن گلمیش حاضیری چؤرك يئمکله برابر شهر کولتورونو ده منیمسه يېرلر. شهرلى لر سنت لرینى اوونودان کیمی ائلات دا هم یايلاقدا، هم قىشلاقدا اۆز سنت لرینى اوونو تماقادادير. دئیه سن سنت لری الدن وئرمك، سنت لره آرخا چئويرمك اۆزو يئنى بیر ده يره چئورىلمىكده، و بو پراسىس كۈچرى جمعىتىن قول - بوداغينا كۈك آتماقادادير.

اتريش كۈكلو آمئريكالى جامعه شوناس، پیتر لو دويگ برگر (Peter L. Berger) دونيانىن کولتورل سيماسىنى دئرد بئولومدە تعريف لە يېر. بو بئولوم لرين بېرىسى مك دونياسى کولتورو (Mac World- Culture) دور. بو کولتوره دايانتاراق آمئريكا مك دونالد لوغمالارينى^۱ (تىكە لرینى) دونيانىن باشاباشينا يۇللاماقلا کولتورل بېر ايمپريانى دونيانىن باشاباشينا يۇللاماغا چالىشىر. ظاهيرده مك دونالد، آمما أصليندە مبدأ اولكەنин ده يرلىرى مقصىد اولكەلدە يايىلىپ، مقصىد اولكەلرین سنت لرینى دنگە سىز بېر وضعىته سالىر. پیتر برگر دئير: «مكزىك مىلىتى بېر وعده ھامبئرگر يئيندە آمئريكا کولتورونون ده يرلىرىنى ده اۆزلىشدىرير. لاکىن آمئريكالى لار تاكوس (بېر نوع مكزىك يئمه يى) يئيندە مكزىك کولتورونو اۆزلىشدىر ميرلر، يالنىز آنى بېر لذت دۇيورلار».

^۱- لوغما (Logma): بېر دفه ده آغىزا قوبولان چۈرك پارچاسى، تىكە [فارسجا: لقمه].

اڭر پىتىر برگرىن دئدىيى مسئلەنى ئىلات حىطەسىنە كۈچوروب و
ئىلات اىچىنده ساج چۈرەبى عوضىنە شهر چۈرەبى يېمك مسئلەسىنى
پىتىر برگرىن نظرىيەسى أساسدا تحليل ائتسك، بۇ كۈچرى جماعت شهر
چۈرەبى يېمكلە گئت- گئدە شهر كولتورونو اۋزلىشىرىپ، گونو-
گوندن سىتى خۇركىلدەن اوزارق دوشىمك اىلە برابر، اۋز دوغما
كولتورونىن اوزارلاشىر.

چىرچى - وات

ساج

كىشى لريز اوْتوروپ، بس سىز نىيە دوشوبسوز چؤللىرى؟!

چن - دومان كؤچوب. گونش يايلاغىن باشا باشينا سره له نىب. سحر يئمه يىندن سونرا يولداشلاريملا چاديردا اوْتوروپ، بو گون آخشاماجان نه ايش گوره جه يىمиз باره ده دانىشىرىق. اوْبانين آغ بيرچك قادىنى ئىللرى بئلىنده چادىرىمېزىن آچىق قاپىسىندان ئىلىپ دئىير: «بو بىر قارىش چاديردا نىجە ياتا بولدوز؟»

ام البنين ايله زئىنب ده گلېپ آغ بيرچە يىن كنارىندا ايله شىرلىر. فريده دئىير: « حاجى خانىم بىزىم عادتىمىز وار. داغا گىندنده بو چاديردا چوخ ياتمىشىق».«

«عاغلىز قاچىپ؟ ايستى يۇرقاران - دؤشكىن بئزارسىز؟ كىشى لريز اوْتوروپ، بس سىز نىيە دوشوبسوز چؤللىرى؟»

گولومسە يەرك دئىيرم: «آخى كىشى لريمىز بىزىم كىمى سىز خانىملارين دونياسينا ياخىنلاشانمازلاڭ كى!»

رقىيە يولداشىم دئىير: «هله بىز خانىم اوْلا - اوْلا حاجى اجازە وئرمىرىدى سىزىن آلاچىقلارين كنارىندا چادير قوراق، كىشى لريمىز گلسەيدى گور نىجە اوْلاردى!»

آغ بيرچك قادىن دئىير: «ايندىيە جن خانىم گلمىسىپ، آمما كىشى لر پارس آباددان، مىشكىندن گلىرلر بىزىلدىن يازيلار. بىر ده بىر نىچە ايل

قاباق بىر خارىجەلى گلمىشدى.

دئيرم: «يانى من سوروشان سؤزلىرىن جاوابىنى كىشى لرىمىزە دىيە بىلرسىز؟!»

- ھە، نىيە دئميرك؟

- ھر سؤزو؟

گولە - گولە دئيرم: «يوخ دايىنا... يawa سؤزلىرى يوخ كى!»

دئيرم: «ائىلە بىز دە او يawa سؤزلىرى ائشىتمە يە گلمىشىك دا».

امالبىن گولە - گولە دئيرم: «زەننە زەنن. دوز دئيرم دا، آدام زەننە دىيە بىلەن سؤزلىرى كىشى يە دىيە بىلمز كى!»

بىللىدىر كى بىز اوچ قادىنин يالنىزجا يايلاغا گلەمىسى بو خانىملا را عجىبە گلىر.

شهردە نە ايشە مشغۇل اولدوغۇمۇزو سوروشورلار. فريده ايلە رقىيە گىتىدىيى داغلاردان سؤليلە يېرلىر. سۇرۇغۇ - سوآللارдан گۈرونۇر بىز اوچ خانىمین يايلاغا گىلدىيىنە هله شوبەھە يە ياناشيرلار. بونلارا گۈرە بىز اوچ قادىن عايىلە قايدا - قانونلارىنى، دەيرلىرىنى پۇزۇپ و - نىجە دئىرلر - جىزىيەمېزدان چىخمىشىق.

آغ بىرچىك قادىن آياغا قالخىب اۆز چادىرلارينا سارى گىئىنە دئيرم:
«يئنە دە زەنن خايلاغانىنىن يئرى ائودى، چۈلدە نە ايشى وار آخى!»
قالىرام اونو نىجە باشا سالىم! ايلەن دئىرلەنە، دام - داشدان

اوزاق يابلاقدا ياشيان، ايستى يورقان - دؤشەينى ده اۇزوپىلە برابر
يابلاق - قىشلاق آراسىندا دولاندىران دونياگۈرموش يىر خانىم ندن
«زەن خايلاغىنин يئرى ئودى؟»، دئىير!؟

مەرن دونيانىن نىشانەلىنى يابلاقدا گۈرمە يىمېزە دېيل، خانىملار
كىفلىرىنده موبایل دولاندىرماقلارينا، سود ساغىب، قاب - قازان يوياندا
أڭىك تاخماقلارينا، سحر يوخودان دورماق همىن اوزلرىنە گۈنىشدن
قوْرويان كرم ياخماقلارينا، اوشاقلارى دانىشگاها يول تاپماقلارينا
رغما، هله ده آتاخانلىق دەيرلى يېرىنده دورور. بلکە بىز ده
گلىشمىش تكنولوژى كىمى اۇزومۇزو بو اوبادا ياشيانلارا تحمىل
اىلەميشىك!

اۆز بؤيوك آلاچىقلارىندا بىزىم كىچىك چادىرىمىز، گۇرۇشومۇزه گلىلىر

*

ساغدان سوڭلا: اوبانىن آغ بېرچەبى مەدîنە خانىم، رقىيە ابراهىم زادە، رقىيە كېرىرى، فرييده امېنى

*

يابلاгин گؤبه يىنده مدرن تكنولوژى

گون وار ايدي شاهلار، سولطانلار، خاقانلار فتح ائتديي اولكەنин عاليم لرينى، صنعتكارلارينى اوز دوغما اولكەلرينه كۈچوروموشلر. گونوموزه گلدىكده بو ايش داعوا- دؤيوشدن اوzac، سانال دونيانىن عئهدەسىنە دوشوب. اجتماعى شبکەلر سىس سىز- صداسىز اينسانىن ذهنىنى فتح ائديب، آستا- آستا يوز ايللرجه داوام ائتمىش دېرلرين براپىنده يئنى دېرلر اورتاييا چىخىب، نسيل لرين آراسىنداكى فاصىلە گونو- گوندىن درىنلەشىر. من بو دېرلرين پىس- ياخچى اولدوغونا گئره قضاوت مقامىندا دئىيلم. فرق ائتمىز، اىستر شهر اولسون اىسترسە مەنلىكتىن اوzac بىر يابلاق، هر حالدا تكنولوژىونون بخش ائتدىيى ايمكانلارдан فايدالانماق هر بىر معاصير اينسانىن دوغال حاققى دىر. آنجاق سۆز قونوسو بودور كى، هر هانسى بىر جمعىت تكنولوژىدان فايدالانماقلا برابر اوز كولتورل سرمایه سىنى نىچە قوروپا بىلر؟

شاهسئون ائللرى ده بو دېيىشىكلىكىن قىراقدا قالمامىش. دېرلرين دېيىشىلمەسىنندن آسىلى اولاق شاهسئون ائللرىنин كولتورل سرمایه لرى افلاسا اوغرامىش دئسم ده ، هېچ ده موبالىغە ائتمەميسىم. بو گون ائلات جمعىتىنده سىنه دفتر كىشى لرلە خانىملارين يئرىنى ماھوارە كاناللارى دولدورور. سانال دونيا آستا- آستا، يومشاق- يومشاق اوزگە

بىر كولتورو بو جمعىتىن اىچىنده يايماقدادىر.

عومومىتلە، جشنوارەلر كولتورل سرمایهنىن قۇرۇنماسى اوچون
قورولور (و ياكى قورولسون). آمما آيا بو جشنوارەلر شاھسئون
اىلىنин كولتورل خزىنهسىنى افلاسدان، ورشىكىستەلىكدىن قوروماغا
كىفايت قدر گوجلودور؟ يوخسا بو نومايىش لرى يالنىز ايدارى وظيفەلرى
يئىينە يئيرمك اوچون قۇرولور؟

اييرمىي بىرينجى عصردە تكنولوژى ايمكانلارىنى اينسانلارин
ياشايىشىدان سىلمك طبىعى كى مومكۈن دئىيل. بونۇنلا بىلە، تكتولوژى
قاپىدان گىرجى سنت چول - پالازىنى يېغىشدىرىماغا معروف قالىر. بو
جمعىتىن قىمتلى كولتورل خزىنهسىنى قۇرۇماق اوچون يالنىز اىلدە بىر -
ايکى جشنوارە يۇلا سالىپ، سۇسيال شبکەلرین، روزنامەلرین خبر
سوتونلارىنى دولدورماقلالا شاھسئونلرین نىچە يوز اىللىك كولتورونو
قۇرۇماق مومكۈن دئىيل. بو زەمینىدە كۈچرى جمعىتلىرى اولان قوتشىو
اۋلەلرین تجرويەلرinden فايدالانىپ، موناسىب يوللارلا سنتلىرى،
مەرن دۇنيا ايلە بارىشىدىرىماق لازىمىدىر.

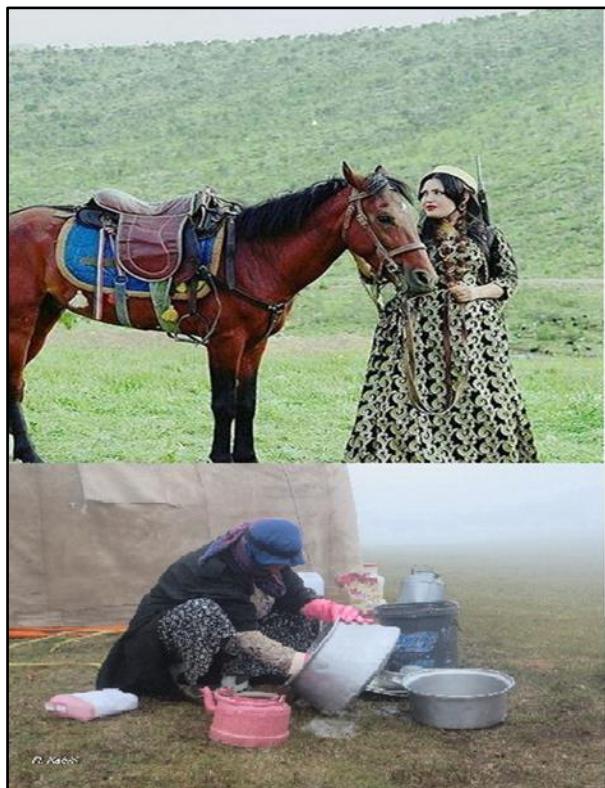
شاھسئون عايلەلرینىن چادىرلارى و دىش

گئرچىلىكىيە اينانماق، يوخسا رئكلاما آلدانماق؟!

چوخ زامانلار سانال دونيادا عرضه اولونان تصویرلىرىن دوزاغىنا (تەلەسىنە) دوشوروک. جشنوارەلرى قوران مسئۇللار ھامىدان ياخچى بىلىرلىرى كى بو جشنوارەلرده گئورونن خانىملار، شاهسئون قادىنلارينىن گئرچىك سىمامىسى دئىيل. رئكلام كىمى عرضه اولونان گۆزىل شاهسئون قادىنى رنگ بېرنگ شلتە - تومانى ايلە، يايلىقلارى ايلە، آت چاپماغانى ايلە اينسانىن عاڭلىنى آپارىر. بو جشنوارەلرده گئورونن گۆرۈتۈرلەر، گئىيملىر، أشىالار و ... شاهسئون قادىنلارنى فانتزى تصویرلىرى نومايشى قويور. حالبو كى شاهسئون قادىنلارنىن گئرچىلىكىنى جشنوارەلرده دئىيل، يايلاق - قىشلاقدا آخтарمالىيىك. يايلاغىن سازاقلى ھاواسىندا بەداشتى ايمكانلارىن اولمادىغى شرايطده ياشاماق، بو چىن شرايطه دۆزمىك، شهر ايمكانلارىندان محروم قالماق، حامام سىز، توالت سىز، حكىم سىز، درمانگاھسىز يايلاق لاردا ياشايىب، اولكەنин مال - داوارچىلىق صنعتىنى دولانىدیرماقدىر بى خانىملارىن دوزگون و گئرچىك ياشايىشى. اونلارين اۆز دئىيكىرىنە گۆرە قىشلاقداكى گوندەلىك ايشلىرى يايلاقدان داها آغىر دىر.

منجە «امور عشاير» ايدارەسى اجتماعى - بەداشتى ايمكانلارى يايلاق و قىشلاقدا بو جمعىتىن اختيارىندا قويماقا لا و بو جمعىتىن مادى - معنوى حمايت ائلەمكىلە ئىلاتىن كولتورل خزىنەلرینى قۇرۇماقدا

ئىچە قات آرتىق روڭلو اولا بىلر. جشنوارەلرین ئۇ بئىيوك وظيفەلىرى شاھسۈن جمعىتىنин اجتماعى نىظامىنин گئرچىلىكىنى، و بۇ طرزىدە ياشاماغى گؤسترمىدىر. يوخسا گئرچىكىن اوزاق، رئكلام نومايىشى ساياق عرضە اولونان جشنوارەلرین گوجو بۇ جمعىتىن قىمتلى كولتورل خزىنەلرینى قوروماغا كىفaiت ائتمە يەجك.

يوخارىداكى شكىلى موقايىسىم اوجۇن سوسىال شبکەلردىن بورج آلمىشام. آشاغىداكى شكىلى ايسە گئرچىك بىر ائلات خانىمى دىر.

اۋزگۇوئلىك عرصەسى

سندلى فىليمىن بىر نىچە پلانى آلاچىغىن اىچىنده چكىلمە لىدىر. اوبانىن آغبىرچە يى ايله آيرى خانىملار بىر - بىرىنин كنارينا دوزولوب، فەمشىلە دايىناراق، أيلەشىپلر. بو گون سحر عادىلەنى ياشماقلى گۈرسىم دە ايندى عادىلە دە آيرى خانىملار كىمى چرقىدىنى چنەسى آلتىندا دويونلە يىب. آغبىرچەك ايسە ياشماغىنى چنەسى آلتىنا يېنىدىرىپ. بو آلاچىقدا يېنە دە سىتە مدرنizمەن نىشانەلرى بىر - بىرىنин كنارىندا توشباتوش گۈرونور. آلاچىغىن قاپىلىغىنин كنارىندا بؤيۈك بىر قاز ساماوارى قايانا يىب بوغلاپ. آلاچىقىدان دىشارىدا گۈردو يوم قاز كېسوللارىنин بىرى بو ساماوارا باغانلىپ. اورەيىمەدە دئىيرم: «هارا گئتدى او نىقالاى كۆمۈر ساماوارى؟»

اوپادا ئىللە تۇخونموش مىشىل سىز ورنى لر و فرمىش لر سىتى دونيانىن آخىرىنچى نىشانەلردىر، بو آلاچىقدا ماشىنى فرش ايله قارشى - قارشىيا دايىنېلار. بو قارشىليغا آيرى بىر آچىدان باخاندا بؤيۈك بىر سوآل ذهنىمە جانلانىر: آيا ئىل توخونوشو اولان فرمىش - ورنى ايله ماشىنى فرش سىت ايله مدرنizمەن «بارىش» سىمبولودور يوخسا «يارىش» تمثالي و رقابت نومونەسى؟ و نهايت گوجسۇز طرف (سىت) گوجلو طرف (مدرنizمە) يېنىلەجك!؟

ذهنیم قارماقارىشىقىدىر. اۋزومۇ أل دەيرمانىنىن اىكى داشى آراسىندا قالمىش كىمى حىس ائدىرم. ظنّىمجه سىدللى فيليمين چكىلمەسى منىم شخصى ايشيمە مانع تۈرەدە جك. قالمىشام سىدللى فيليم قوروپو ايله ايش بىرىلىبىنى اوستون تو توم، يوخسا اۋز كىتابىمى يازماق اوچون اونا ماتريال يىغىماگى؟ اىكى ايشى بىر يئرده گۆرمك ائله دە راحات دئىل. سىدللى فيليم قوروپو بىر پلانى نىچە دە تکرارلاماغا مجبور قالىر. منسە ايشىن ائله باشلانغىجيڭىدا ايشى - ايشە قاتماغا پېشمان اولموشام. پلانلارين تكرارى منى عصبي لشدىرىر؛ آمما اوبانىن آغبىرچك قادىنى مدينه خانىم، صىبرلى و سۆزه باخىم بىر آكتور كىمى رئىسىسىرۇن سۆزۈنە قولاق آسيب، دوربۇنون اۇنوңدە دەرلەجە سوآلىما وئردىيى جاوابى تكرار ائدىر. دئىهسن بىر آن اۇنچە «مەيە اىستى يورقان- دؤشكىن بئزارسىز كى دوروب دوشۇبسوز چۈللەر، زەنن خايلاغانىنىن يئرى ائودى» دئىن خانىم هەچ بو دئىيلميش. مدينه خانىمەن داورانىشى بىر داها بونو منه خاطىرلادىر كى، خانىملار ھر يئرده، ھر عرصەدە اۋزگۇنلىكلىرىنى اورتايا قويماقدا بئيووك بىر قابلىيە مالىكدىرلر. يابلاغا گلمەميش هەچ عاغلىيما گلمىزدى ائلات قادىنى بئله بىر اۋزونە گۇنلىكلە دوربۇن اۇنوңدە دانىشا بىلىسىن.

سوروشورام: « حاجى خانىم، شاھسئون طايفالارىندا ائل بە يى يېرىنە ائل آغبىرچە يى دە اولورمو؟»

- يوخ قىزىم، ائل بە يى پېرىنە ائل آغ بىرچە يى اولماز. آمما ائل بە يى نىن خانىمى خانبى نەخانىم اولار. بىز اۋز تىرە مىزىن آغ ساقالى، آغ بىرچە يى يىك.

موغاندا شاھسۇن ئەلىنىن ثېت اولونمۇش ۳۲ طايپاسى وار. هر طايپا ايسە ئىچە تىرە دن تشكىل تاپىر. شاھسۇنلارين اجتماعى قورولوشو هئرم شكلىنە اوخشايىر. ئىلات خانىملارى هئرمىن قاعده سىنە يېرلەشىرلر. بو قورولوشما اوىغۇن قىشلاق ايلە يايلاقدا و كۈچمك زامانى دا اوبا ايشلىنىن بوتون يوكو خانىملارين بۇينونا دوشور. حتى آلاچىقلار دا خانىملارين ياردىمى اولماسا بىرپا اولا بىلمىز. بونونلا بىلە، بو گونه جن موغان شاھسۇنلارين تارىخىنە گۇرۇنمه يىب خانىملار دا ئەلىن، طايپانىن، تىرەنин عومومى تصميملىرىنە دخالتلىرى اولسۇن. آتاخانلىق قورولوشوندا خانىملار ھمىشە آرخا پلاتدا يېر آلىرلار. خانىملارين سۆزلىرى آنجاق خىير - شر ايشلىنىدە كېچىرلى اولىور. مالكىت مسئلە سىنە گلدىكە، يىنە دە شاھسۇن خانىملارين ئىللرى بوشما چىخىر. هله گونومۇزه قدر گۇرۇنمه يىب هر ھانسى بىر يايلاق بىر زەنەنин آدىنا يازىلىسىن. عشاير تعاونى لرىنىن عوضۇلرى سىراسىندا نومونە اوچون بىر قادىن آدى گۈزە دەيمىر. طايفالارين، تىرەلرىن آدلارى بىلە آتاخانلىق قانونىندا تبعىت ئەلىر. ھانسىسا يايلاغىن آدىنا باخساق يالنىز كىشى آدى گۈرە جە يىك. اوبانىن آغ بىرچە يى مدینە

خانيمدان آلديغيم سون جواب بئلهدير: «زهنهن لر حاضيرينه ناظيرديلر،
كىشى لر زحمت چكىر...»

عاديله ايسه اونون سؤزونو يارىمچىق قويور: «نييه، مە يە زهنهن نر
زحمت چكمىر لر؟!»

ساغдан سۇلا: من و سيرايلا أيلشمىش ائلات خانىملارى

*

ائلات خانىملارى

يابلاق كىمى اوْرە بى گئنىش قىز

آدى فاطىمەدیر. جشنوارەلرده گۇرۇن شاھسئون اوشاقلارى كىمى گئىنمه يىب. قوجاغى قولچاسىزدىر. آمما دۇتونون اوستوندە سارى ساچلى باربى قولچاغىنин شكىلى گۈزه چارپىر. يايلىق عوضىنە باشينا كاسكىت قويوب. دۇققۇز ياشى اولدوغۇنا باخماياراق، يابلاقدا كى آيرى خىردا اوشاقلارلا برابر بىزىم چادىرىمېزىن أطرافىندا وار- گل ائدىر. فاطىمە تحصىل زامانى باجىسى ايله بىرلىكىدە اردبىلە گئدىب، اوْردا قالىر. قارداشى ايسە حەتم يابلاغىنین چوبانلاريندان بىرىدىر. چادىرلارى يولون او تايىندا، بىزىم چادىرىمېزدان آرالىدادىر. فاطىمە قاش قارالىنجا يابلاغىن ائن- بويوندا اوشاقلارلار برابر قاچىر، آتىلىر، دوشور، اوْينايير.

اوبانىن بۇز رنگلى آلاچىقلارلا چادىرلارينين يانىندا قورولان بىزىم سارى رنگلى چادىرىمېز اونون نظرىنە بلکە بىر ائوجىك اوْيونچاغى كىمى گلىر. أىلىب چادىرىمېزىن اىچىنە باخىب، دئىير: «منىم ده اردبىلە كى حيطىمېزدە بونون كىمى اوْيونچاق بىر چادىربىم وار.»

يابلاقدا ياشايان اوشاقلارا دفتر، خودكار، شمعى ميداد و بىر آز دا آيرى قىوير- زiyor آپارمىشام. آمما هله تەزه يئىشمىشىك و آپاردىغىم تؤحەلر أشىالارىمەن آلتىندا قالىب. فاطىمە ايله يولداشلارينا بىر اوْووج

شوکولات وئریریک. فاطیمه شوکولاتلارى آلب اوز چادیرلارينا سارى قاچیر. آز سونرا قاییدیر. من ايسه چادیرین اوئوننده دایانمیشام. هاوا سوْبودور. اوشویورم. ذهنیم قاریشیقىدى. قالمیشام اوبانىن خانىملارى ايله نىچە علاقە قوروم؛ كیتابىمین ماترىاللارىنى نىچە توپلامالىيام؟... فاطیمه آستاجا ألىمى ألىنه آلب، اوْوجومون اىچىنە بىر شئى قويوب، تىز اوز چادیرلارينا طرف گؤتورولور.

باخىرام، چىركەسوْ سونگر (اسفنج) تىكەسىندىن دوزھلينميش بىر پاپيون دور. نە بىلىم، بلکە دە كېنگدىر.

اوْوجوما باخا- باخا دوداغىم قاچير. اونون بولاق سوپوندان دورو، صاف- ساده دونىاسىنا قىسقانىرام. آزىندان، اولدوغۇندان تؤحفه وئرمك، اورك اىستر. بؤيوكلەرde چوخ آزاراق بىلە اورك گۈرە بىرسن. آمما اوشاقلار عمومىتله بىلە بىر گئنىش اورك صاحىبىدىلر. اونلار دونىانين آلىش- وئىشلىرىندان، حساب- كىتابلاريندان خبرسىز صاف- ساده دونىالاريندا ياشايىلار. ايندىكى ياشىمدا اوشاقلارين صاف- ساده دونىاسىنى ياشاماگىم گلىرى. آمما بىلىرم داها مومكۇن دېيىل. فاطىمەنىن وئردىبىي قىمتلى تؤحفهنى دىقتىلە كىفييمه قويورام. ائوه دؤندويمىدە بو تؤحفهنى دە اۆزىل تؤحفهلىرىمین موجروسو نە قوياجاغام.

كاسكتلى فاطيمه

*

فاطيمهنىن منه وئردىيى آن قىمتلى تؤحفه

تولوغوم اۇل، اۇل، اۇل...

سندلى فىليم رئزىسىسۇرونۇن خواھىشىندىن سونرا مرتبە دئدى: «دای نېيىيک، سىزىن فىليمىزە گۈرە بۇنى دا گۈرەرىك...»

مرتبە بوندان قاباق دەھەرچە ئىلات جىشوارەلىنىدە اشتراك ائتدىيىنە گۈرە دوربۇن اۇنۇندا دايىنماغى و اونا عايىد اۋىزلى يۇل - يۇندىمى ياخچى بىلىر. او رئزىسىسۇرون سۆزلىرىنى دىققىتلە دىنلە يىب سونرا پروفېسیونال بىر آكتور كىمى دوربۇنە باخىمادان ئىھەر چالخاماق اوچۇن چاتما (قوڭىما) بوساطىينى قورۇر. مرتبەنин سوْيوق قانلى داورانىشىندا بىللە دىر بوندان قاباكى ئىلە ائتدىيى دوربۇن تجربىه لەرىنىدەن چوخلۇ درس آلىپ. منه ئەلە گلىر كى، جىشوارەلىن سايدەسىنده بو صاف - سادە اىنسانلاردا آستا - آستا اۇزلۇكلرىنى ماسكالارىن دالىندا گىزلىتمە يى ئۆيرەنيرلر.

مرتبە ئىبرانى تولوغما سوزوب، تولوغون دستەلەرىنى چاتمانىن اىكى هاچاسينا كىچىرىپ، بىر باشىندا ئۆزۈ، او بىرى باشىندا ايسە عادىلە چالخالايرلار. تولوق چالخالاندىقىجا لاققالاق لاققىلداير. لاققىلتى سىسى خوشوما گلىر. مرتبەنин مىزىلداناناراق تولوق اوخشامالارى قولاغىما عجىبە بىر لىذت وئىر. دوربۇن اۇنۇندا نقش اويناسا دا، ھە

تولوق او خشامالارينين سسيله لحنى يوز ايل بوندان اوّل ياشاميش
شاھسئون قادينينين سسى كىمى دوغالدىر:

قىز باشى يومامىشام

تولوغوم اوّل، اوّل، اوّل

يالانا گئچك دئمەمېشىم

تولوغوم اوّل اوّل اوّل

سندلى قوروپون سس توتانى ياخىنلاشاندا مرتبه سسينى خىپ كسىر.

سس توتاندان علاوه او بانىن كىشى لرىنى اۆز ياخىنلىغىندا گئرجك «پىس

اىشدى، ائشىدرلر، عايىبدىر او خويوركىن قادىن سسىنى ائشىتىسىنلر» -

دئىير. سس توتان چاره سىز قالىب، او زاقلاشىر. او بانىن كىشى لرى ده

او زاقلاشاندان سونرا چتىنلىكىله مرتبهنى راضى سالىرقىكى يئنىدىن

تولوق او خشامالارينى، آنجاق بو دفه بىر آز او جا سىلە تكرار ائله سىن.

مرتبەنин سسى يانىقلۇ و او رە يە ياتىمدىر. بىلمىرم سس توتان او زاق

فاصلەدن او نون سسىنى تو تا بىلىر يوخسا يوخ. من اۆز سس توتانىمدا

اونون سسىنى تو تورام.

قىز باشى يومامىشام

تولوغوم اوّل اوّل اوّل

يومامىشام، هئورمەمېشىم

تولوغوم اوّل اوّل اوّل

هله اينك ساغمامىشام

تولوغوم اوْل اوْل اوْل

ساغمامىشام، چالخامايمىشام

تولوغوم اوْل اوْل اوْل

عئيرانىن گؤز ياشينجا

تولوغوم اوْل اوْل اوْل

ياغىن باتمان داشينجا

تولوغوم اوْل اوْل اوْل

مرتبه

ساغدان سوڭلا: رقىيە ابراهيم زادە، عادىلە، رقىيە كېيرى، مرتبه
*

«تاختا قاپى» يوخسا كۈچرى ياشاماق!

يالاقدا اوڭاركىن زامانى ايتىرن كىمىيەم. شهر نىشانەلرىندن يالىز «مَشَهَ غَايِب» ين آغ آردى ماشىنى ايلە يولۇن او تايىنداكى چادىرىن قىراغىندا ئىسىان وانت، ماھوارە دىشى، برق ژنراتورو، بىر ده آلاچىغىن أطرافيىنداكى قاز كېسوللارىنى سايماق اولار. كىچىك قورۇپوموزدا نە ايتىرنىتىمiz وار، نە راديو، نە ده تىلوىزيونوموز. حتى موبایللارىمizين بئله خەطى كىسيلىب.

قوۇون - قۇزۇنون ملەمە سىسى آلاچىغا دولور. خانىملارىن ھامىسى بىرلىكده «حئيوان گىلدى» دئىيب بىردىن بىرە يېرلىرىندن قالخىرلار. حئيوان گىلدىيىنده هەچ بىر ايش بئله ئىنلىرىنە دئىيل. ئىللرىندە گۈردوكلرى اىشى يارىدا قويوب، دانىشىقلارىنى كىسيب، قويون ساغىماغا گەدىرلر. سود ساغىماقда آرواد - كىشى برابر اشتراك ائدىرلر. بىرى قويونون باشىندان يا پىشىب، او بىرىسى قويونو ساغىر. ام البنىن ياشماقىنى ماسكا كىمى بورنوناجان يوخارى چكىب، پارچا الجك گئىيبدىر. اونون باشىنا قويىدوجو كاسكەت مارگارەت اتىوود (Margaret Atwood) ون «ندىمەنин سرگەذشتى» رومانىداكى قىزىن بئر��ونو يادىمما سالىر. تصوور ائدىرم بئله بىر بئرتك اينسانىن باشىندا اولسا نە ساغىنى گۈرە بىلر نە سوْلۇنۇ. يالىز قارشىسىنا باخمالىدیر.

كىشى لر ألچك سىز، قادىنلار ايسه ألچكلى سود ساغىرلار.
يايلاقداکى قادىنلارين ألچك گئيمكلىرى ايله ياشماقلارينى ماسكا كىمى
بورونلارينا چكمكلىين بير اوجو فردى بەداشتا يئىشىسى دە بىر اوجو
دا ئىستېتكا مسئله سىنه چاتىر. ائلات خانىملارى دا شهر خانىملارى
كىمى أللرى ايله اوزلرىنى گونشىن قۇرۇپ يورلار.

اريک فروم «ھنر بودن» كىتايىندا دىئير: بىرینجى صنعتى انقلابدا
حئيوان ايله اينسانىن ايشىنى ماشىنلارا، و ايكىنچى صنعتى انقلابدا ايسه
دوشونوب، فيكىر ائلهمه يى كامپىوتەر آدلى ماشىنلارا تاپشىردىلار.
حەتم يايلاغىنداكى كۈچرى ياشايان خانىملار أل- اوزلرىنى گونشىن
قوروپياركىن، هله ماشىنلا يوخ، بلکە اۆز أللريلە سود ساغىرلار. ايش بىلە
گئتسە ياخىن گله جىكە كۈچريلە تدرىجىلە بىر يئرده سو كونت تاپدىقجا
قوۇنلارين ساغىمىسى دا مکانىكى ماشىنلارا تاپشىريلاجاق.

كۈچريلەرن حركاتىنا نظارت ائتمك مقصدىلە شاھسۈون ائللرىنىن
بؤيوک اتفاقلارينى (اتحادىيەلرىنى) آرادان قالدىرمەق اوچۇن «تاختا
قاپى» قانونو^١ أساسىندا بىرینجى پەلۋى حؤكمىتى كۈچرى ائللرىنى بىر

١ - «تاختا قاپى» قانونو بىرینجى پەلۋى نىن آخرىنچى سىاستلىرىندن بىرى ايدى. او ائلاتى كولتورل
باخىمداڭ شەھرلىردىن دالى قالماش بىلەپ، اىستەپىردى اونلاردا دا شهر كولتورونو اۇپىرىتىسىن. رضاشاھ
اۆزۈنۈن زۇراكى مىرىن ائتمك سىاستلىرى اىستيقامىتىنده چالىشىردى كۈچريلى داغ- درەلدىن
بىغىپ، اونلارا بىر يئerde اسكان وئرسىن. «تاختا قاپى» قانونو بو سىاستىن آپارىجىسى ايدى.

يئرده ساکىن ياشاماغا مجبور ائتسە ده، دۆخسان ايل بوندان اوّل طايفالارين بير چوخو بو قانونا قارشى دورموش، كۈچرى ياشاماقلارينا داوام وئرمىشدىلر. آمما ايندисە أللە ائتديييم معلوماتا گۈرە شاهسىئون طايفالارينىن چوخو دۇولىتنى يئر و ايمكانات آلماق شرطىلە بىر يئرده اسكان تاپماغا قاباقكى ايللەرن آرتىق راضىلىق گۈستەريلرلر. اونلارا گۈرە كۈچرى ياشايىشىن ايندىكى فاكتورلارى دۆخسان ايل بوندان اوّلكى فاكتورلارلا برابر دىئيل. بو دۇنمى او دۇنملىك ئۇلچىنده چوخ زادى دەيشىلىميش گۈرۈرۈك. اجتماعى موناسىبىتلىر دە طبىعى ايمكانلار كىمى دەيشىلىمكىدەدىر. قۇراقلقىق يالنىز طبىعتە شامل اولمور، قوْھوملوق و عايىلەوى موناسىبىتلىر دە اونا معروض قالىر. اۋرنەيىن، أسكى آتاخانلىق، قدىم عاطيفە و حئورمت- احترام تىلىنده قورولموش معنوى يىنالارى دا قوراقلقىدا گۈرۈرۈك.

بىلمىرم بەداشتى ايمكانلارين اولمادىغى يئرده، حامام سىز، توالىت سىز، اينترنەت سىز و ... ساير اجتماعى موناسىبىتلىردن اوزاق، من ئىچە گون بىلنچى بىر مکاندا دوام گىتىرە بىلرم! اۆزىمۇ اوباداڭى قادىنلارين يئرىننە تصوور ائدىنە كۈچرى ياشامىنин چتىن لىكلەرنى ياخچى باشا دوشورم. بلکە من دە اونلارىن يئرىنە اولسايدىم بو جمعىتىن كولتۇرونون آزادان گئتمە دىغانە سىنەن آرتىق، راحات ياشاماغى اوستۇن تو تاردىم.

سۇد ساغان ئىلات قادىن

آغ ساققال

يایلاغا گلدىيىمىزىن اوچونجو گونودور. هر گونكى كىمى يولداشلاريم شىرىن يوخودا، من ايسه چادىرداڭ ائشىيە چىخىرام. كېچن گئجه يىنه ياخچى ياتا بىلمەمىش. يئرىمىز داراشلىق و سوپۇقدور. بوتون گئجهنى كىسە خواب اىچىنده اوشوموشم. كېچمىش گونلره گۈرە بو گون چن - دومان بىر آز يونگولله شىب. مندۇن علاوه اوبانين آغ ساققالى دا اۆز چادىرلارينىن اۇنۇنده وار - گل ائدىر. الاچىغىن قاپىلىغىنinin قاباغىندا اوْت - علف اوستە يايلاقان قره ايلە آغۇ منى گۈرجى يئرلىرىندىن قالخىرلار. نظرىمىه گلىر آغۇ منىم دوربۇنومدىن ھەچ خوشلانمىر. دوربو ألىمدى گۈرنىجە، يىنه دە مىرىلدانىر.

بوتون گونو سىندلى فيلىم قوروپۇ ايلە ايش بىرلىك ائتمك، اۆز كىتابىما ماترىال يىغماغىما مانع اولور. گاھدان ايش بىرلىك سۆزو وئردىيىمىه پىشمان اولورام. بونونلا بىلە، ايندىسىه پىشمان اولماغا داھا ھەچ بىر يئر يوخ. او اوزدىن هانسىسا أىل وئرەسى فورصتىدە چالىشىرام اوبارا ياشايانلارلا دانىشىب، سىنلىرىنى يىغىم.

سحر ساعات يىددىدە آغ ساققال كىشىنى صۇجىتە تو تماقادان او تانسام دا، آنجاق بو فورصتىدە فايدالانمالىيام. كىشى يە خىطاب دئىيرم:

«حاج آغا، گلىن بىر يئرلرده أىلەشىب منىم اوچون بىر آز خليلى

تىرىھىنىن تارىخىندن، شاھسۇن ئەلىنىن ھارادان موغانا گلەمىسىندن دانىشىن. آزجا كېچمىش سىدلى فيلىم چكىن ھمكارلاريم يوخودان دوراندان سورا بو فورصتى تاپا بىلمەرم.»

آغ ساققال بىر آز آياق ساخلايىب، سونرا منى چادىرىن اىچىنە دعوت ائدىر. آغ ساققالىن چادىرىنىن قاپىسى آيرى چادىرلار كىمى دئىيل، اوئون بىرئىنت چادىرىنىن دمير قاپىسى وار. چادىرىن اىچىنە آياق قويىدۇغۇمدا قىرمىزى رنگ گۆزۈمو قاماشدىرىر. چادىرىن دؤرد- دئورەسى، حتى تاغى دا قىرمىزى رنگدەدیر. اوبانىن آغ بىرچە يى مەدینە خانىم ھله يورقان- دؤشكەن آياغا قالخمايىب. اىچرى كېچمە يە او تانىرام. آنجاق آغ ساققال اىچرى كېچمە يىمە اصرارلىدىر.

مەدینە خانىم گۈزلەرنى اوْووشدوراركەن گولە- گولە «گل اىچرى» دئىير. آمما دئىهە سن مەدینە خانىمەن قىزى دئىيلەن اۇرتاياشلى سارا خانىم منىم او ساعاتدا قوناق گلدى يىمدەن خوشلانمۇر. خوشلانماغا البتە كى حاقلىدىر. من دە اوئون يېرىنە اولسايدىم ائلە دوداق بوزىرىدىم. آخرى سحر- سحر دە قوناق گلرلر؟! مەدینە خانىمەن قىزى چادىرىن اورتاسىندا اوست- اوستە قالانمىش يورقان- دؤشكەنلىرى مرفىشلىرىن اىچىنە قويور. منسە سىيغانىمى حاضىرلا يىرام. آغ ساققال دانىشماغا باشلايىر:

«بو يابلاڭىن آدى گېھلى يابلاڭىدىر. قدىم زامان سۇرخاي بى وار اىدى. بو يابلاق اوئون اىدى. ايندى اوئون تۈرەمەلرى مىغاندا ساكىنىدى.

حال- حاضیردا بو یا يلاق بیزیم یا يلاقدى. بو او بادا آلتى ائويك.
اوْن ايکى چادي ريميز وار. گئىكلى طاي fasininen چوخو ميغاندا قالير. قديم
اوْن بئش ائو، اييرمى ائو یا يلاغا گلردى. آمما ايندى ميغان منفعتىدى،
قاليرلار ميغاندا.»

دئيرم: «مە يە ايندى موغانين ھاواسى چوخ اىستى دئيل؟»

- اىستى نئينر؟ ايندى ائوه كولر ياراشدىريرلار، ھاوا بوردان دا سرين
اولور. بیزیم ھامىمېزىن اوردا ائسويميز وار. آدامىمېز اوردادى.
بوردا كىلارين ھامىسىنىن اوردا آبيرلى ائو- ائشىمى وار.

- بس اوندا نىيە يايلاق- قىشلاق ائدىرسىز؟ راضى سىز بىر بئله اىلدن
سۇرا كۈچرى ليكىن ئىل چكىب، بىر يئرده ساكىن اولا سىز؟

- هر كسىن حئوانى وار يايلاغا كۈچور. آمما ميغاندا بىرى خيار
أكىر، بىرى بادام أكىر، بىرى باغ أكىر. منيم بابام دا، دەدەم دە عشاير
ايدى. منيم دە هشتاددان بىر- اىكى ايل آرتىق ياشىم وار. قديمى
دئيمىم، قديم چتىن ايدى، آمما ايندى ميغان منفعتىدى.

آغ ساققال دا او بانىن آىرى عضولرى كىمىم ئۆزلىرىنە ائلات دئمك
عوضىنە «عشايىر» خيطاب ائدىر. اوْلا بىلسىن كى بونون سببى بلکه
أۆزوندن اۆزگە لشمە (بىگانە لشمە) حىسى اولسون. بیزیم چوخلۇ و
رنگ بەرنگ دىل و كولتوره مالىك اولان اۆلکەدە، مرکىزدن، حاكم
دىلين كولتونىن اوزاقلاشدىقجا تأسۇفلە باخىشلار و اولچولر منفى و

تبعيض جهتينده ده ييشيلير.

دئيرم: «بىر آى قاباق انتخابات ايدى. اىلات آراسىندا انتخابات مسئله سينه نىچە ياناشىرلار؟ آيا اولور كى ائلىيى طايفانىن آغ ساققالارينى بىر يئرە يىغىب اونلارا دئسین كيمه رأى و ئرسىنلر يوخسا هر كس اۆزو گۈليلو سئودىيىنه رأى و ئيرىر؟»

- ايندى ائلىيى يوخدى دا. او قدىم ايدى. قدىم زامانلار خان ھامىنى يىغىب دئيردى وكىل توتوروق. خانلار ھامى يَا ابلاغ ائلردى فيلان كسه رأى و ئيرىن. ايندى هر نومايىندهنин اۆزونه گۈرە آدامى وار. او آداملاр اۆز نومايىندهلىنه رأى و ئيرىلر.

- شاهسىون طايفالاريندا كىشى لر مەم تصميم لرده اۆز خانىملارىننان صلاح - مشورت ائلرلىرى؟

- ھە. قىز أره وئرنده، اوغلان ائولندىرنده، كۈچنده صلاح - مشورت ائلهريك داي، نىيە ائلهميريك؟! آمما داي ايندى قىزلار دا اوغلان نار كىمى درسه، دانىشگاها گىئير، اۆز تاي - توشلار يلا ائولەنيرلر.

آغ ساققال دىليينه گتىرمەسە دە، نظرە گلىير عايىلە لرىن آغ ساققالا باغلىلىقى گۇنو - گوندن آزالىر. جاوانلار شەھرلرده تحصىل آلىپ، دانىشگاھلارا داخىل اولدوغۇنا گۈرە بو جمعىت دە نىچە سىسىلى، نىچە دوشونجەلى بىر جمعىتە چئورىلىپ. سۆز داها آغ ساققال يَا خانىن سۆز و دئىيل. يېنى حاكىم اولموش دەيرلر آغ ساققالىن قاباقكى مقامينا و اونون

نېچەلىيىنه تأثير قويوب.

دئيرم: «شاھسئون ائلينين تارىخىندن نەلر بىلىرىسىز؟ بو ائلين كۆكۈ
هارداندى؟»

- بو ائل اوْرۇم دان گلىب. توركىيەن ایران آراسىندا اوْرۇم آدلى بىر
يئر وار، دئيرلر بىر عىددەسى شوروى يە كىچىپ، سورا دا اوْرۇن مىغانان
گلىيلر.

- شاھسئون تارىخىندە بوراجان ھېچ گۈرونوب كى بىر زەنن
خايلاڭى طايقا باشچىسى اولسۇن؟

- يوخ. من ائشىتىمەميسىم.

- يايلاقلارىزىن بۇنچاقلى قىبالەسى وار؟

- قاباقجا يايلاقلار تو تقويدو. هر كىن گلىب ھانسى يايلاقدا اوْتراق
اٹله سەيدى او يايلاق اونون او لاردى. آمما اينقلابدان بىرى پروانە
ۋئىلەپ. نېچە قارداش، نېچە عمى او غلو بىر يايلاغا شىرىك او لورلار.

- نە اوچون خانىملارىز عشاير تعاونى لرىنە عضو دئىيل لر؟

ترسە - ترسە او زومە باخىر. دئىيە سن عاغىل سىز سۆز سوروشموشام.

دئيرم: «نىيە ايندى ورنى - كىلىم عوضىنە چادىرلارىزى ماشىنى
فرش نىن دؤشۈپۈرسۈز؟»

- داي تو خومورلار كى. ايندى زەنن ورنى - كىلىم تو خوماڭ
عوضىنە درسە گىدىر. دئىير ورنى تو خوماقدان نە چىخار منه؟!

سۆز چاديرين دؤشەمەسىنە و ماشىنى فرشە چاتدىقدا سارا خانىم
 صباحانه سوفراسىنى آچىر. من ايسە يئريمدن قالخiram. مدینە خانىم
 اصرارلا صباحانه يە قوناق اولماغىمى اىستەيير. دئىيرم، بىز اوچ
 يولداشىق. يولداشلاريم اولماسا چۈرك بوغازيمدان آشاغى گىتمىز. او
 ايسە سارا خانىمى يولداشلاريمى چاغىرماغا گۈندەرىر. يولداشلاريملا
 برابر مدینە خانىمین سوفراسىندا دوز - چۈرك يېئىرىك. صباحانه
 بوغازيمىزدان آشاغى گىتمەميش سىندلى فيلىم قوروپۇ دم - دىگاهلاريلا
 برابر چاديرين دمير قاپىسىندان اىچرى گىرىرلر. بو دە حاج آغا خليلى
 اىلە دانىشىقلاريمىزى فيلمە چكەجكلر. رئىسى سور سارا خانىمدان
 اىستەيير بىز دانىشاركىن، او ايسە چاي گىتىرسىن. سارا خانىم دىنمز -
 دانىشماز چاي مژمه يىسىنى يئرە قويوب، بىز دايىندىغىمiz فرمىش لە
 سارى گلىر. فرمىش لەين بىرىندىن بىر بوقچا چىخاردىب، اىچىندىن بىر شئى
 گۇتۇروب، چاديردان ائشىيە چىخىر. من دە فيلم قروپۇنۇن عضولرى
 كىمى اوونۇن بو اىشىنە معطل قالمىشام. گىرى دئندۇيۇندا يايلىغىنى
 دەيىشمىش، باشىندا يئنى بىر يايلىق گۇروروم. بىر آن فروع فرخزادىن «أنو
 قارانلىقدىر» فيلىمىنده پىستىك (جدام) مرضىنە دوچار اولموش بىر
 خانىمین گۈزۈنە سورمە چكىمەسى يادىما دوشور. فرق ائتمىز،
 پىستىك خانا اولسۇن يوخسا طبىعتىن قويىنونداكى حەتم يايلاڭى، و يا
 مدنىتىن گۆبەيى؛ آنجاق گۈزىل گۈروننمك خانىملار اوچون آن اۇنملى
 مسئله دىر.

*

ساغدان سوْلا: حاج آغا خلیلی، من، رقیه ابراهیم‌زاده، فریده امینی

سندي فيليم قوروپو و سارا خانيم (چاي گتيركن)

عايىبمى يوخسا عايىب دئىيل!

اوپادا كىسمە گۈرۈنمور. اوبا اهلى چادىرلارىندا اىكىندى چايى
 اىچمه يە مشغولدولار. رقىيە يولداشىم اوپادان بىر آز قىراقدا قره باغ
 شىكستەسى اوخوماغا باشلايىر. رقىيەنин اعلا سىسى وار. بو سىسى آتاسى
 ئىزدە عەمى دن ارت آپارىب. اوئون قره باغ شىكستەسى اوخويان سىسى
 يايلاغىن سکوتونو سىيندىرىرى. بىر آن چادىرلاردان، آلاچىقىدان ئىشىيە
 اوزانان باشلارى، سونرا چادىرلارين اوئونە چىخان قادىن - كىشى
 بىدنلىرى گۈرۈروم. اوبا اهلى والە اولموش آداملار كىمى سس -
 سميرسىز قولاق آسىرلار. بىللە دىر موسىقى جانلارينا ياتىب. رقىيە قره باغ
 شىكستەسىنى باشا چاتدىراندان سونرا اوپا اهلى بىر باشا اوئونو
 آقىشلايىرلار. اۇزلۇيۇمده دئيرم گۈرەسەن عايىبمى يوخسا عايىب
 دئىيل!

رقیه ابراهیمزاده، فریده امینی

فالهسيز نئى

گل ائشىت نىيدن، شىكايىت ائىلەيىر
آيرىليق لاردان حئكايىت ائىلەيىر^١

يابىلاغا گلدىيمدن برى ذهنىمین اوڭىن فرضلىرى بىر بىر سىنىب،
پارچالانىر. او شاقلىغىمدان برى داش دىبىنە سىغىنىب، نئى لرىنин فالهسى
داغ- داشى دىلە گىتىرن چوبانلار بو گونه دك ذهنىمەدە ئىل دەيىلمە مىش
قالمىشىدى. او زامانلار نئى، اينسان و عشق آدلى او چلوپۇن بىر- بىرینە
با غليلىغىنин نه اولدوغۇنۇ هەنج باشا دوشىمزىدېم. سۇنرا لار «يالانچى
چوبان» دستانىنى درسلىكىلدە او خوياندان سۇنرا اينسانلارى لاغا
قوىوب، اۆزۈنە ئىلنجە قوران چوبانى دا تانىدىم. يئنى يئتمە چاغلارىمدا
ساراسىنى سئللر آپاران خان چوبان دا تانىدىغىم چوبانلارىن سيراسينا

١ - ماراغالى شاعير اوستاد حىدرى (بارىشماز) ين مۇولانىن مثنويسىنندن آذربايجانجا
چئورىدىيى نئى نامەنن مطابىقى.

آيرىليق لاردان حئكايىت ائىلەيىر آغلا دىب دۇنيانى سوت سوز مۇختىم اشتىاقىن آغرىسىن تا سؤپىلەيىم آخىتارار بىرلەشمە بە دايىم ياراق مۇتلو ھم مۇتسۇزلا اولدوم دىز بە دىز	گل ائشىت نىيدن شىكايىت ائىلەيىر چون قامىشلىق دان اوزو لدو اولفتىم ھىجىدىن يانمىش اوركىدىر اىستەيىم اۋز كۆكۈندىن كىمسە كى دؤشىدو اوزاقد جمعلىرىدە آه و نالم سالدى اىز و... الخ
--	--

اوسته‌لندي. سارانين سئلده بوغولماسى او قدر اورهى كۈورلەن بىر روايت ايدى كى، هېچ كىم سارادان سونرا خانچوبانىن سوْتو نىجە اولدوغۇنا فيكىر وئرمەدى. هە دە خانچوبانا فيكىرلىشىنە ئۆزۈم بۇ ناغىلا بىر سۇن قوشوردۇم. بىر دۇنه خانچوبانىن چىيىنە تۇفنگ سالىب، بىلەنە فيشىنگ قاطارى باغلابىپ، تىكجانىنا أربابلارين ساواشىنا گۈندەردىم. بىر دە خانچوبان دونيادان بىزمىش حالدا اوjac سانىلان پىر آغاچىنин آلتىندا اوتوروب، سارانين غوصەسىنەن چوبوق چكىب، نى چالىردى. باشقى دە خانچوبان دېيىردى: «نە قدر حىات دوام ائدىرسە سارانين خاطىرەسى اولونجە يادىمدان چىخماياjac، آمما من دە ياشامالىيام». بىر آيرى واخت خانچوبان دا اۋۇزونو سئلە وىرىردى، آمما او، سارا كىمى دېيىلدى، اوزمىك باجاردىغىنى گۈرە سئلين اورتاسىندا جانىنى سئلدن قورتارىردى. بىر دە خانچوبان كۈوشەنىندىن شەھرە كۈچوب، شەھرين قالابالىغىندا اىتىب باتىردى. بعضا دە شەھرين بىر بوجاغىندا يولدان كىچىن سارا كىمى قىز- گلىن لە باخىردى. آمما حەتم يايلاغىنى گلىنچە عۇمرۇم بۇيۇ گۈرمەيىپ، عاغلىما چاتمايان بىر چوبانلا راستلاشدىم. سۈزۈن دوزو بو گۈنومۇزەجان پىپ چىن چوبان گۈرمەميشىدىم. ذهنىمە اگر توتون چىن بىر چوبان اولوردوسا، او دا يالىز چوبوق چكىردى.

حال- حاضىردا چوبانلار ھر گۈنكى كىمى ساعات اوْن بىر

هندەورىندە سورونو ساغماغا گتىرىپ، اۋزلىرى استراحتە چىخمىشىدilar. اونلارى سندلى فيليم قوروپونون چادىرلارينين كنارىنىدا أىلشىمىشىكەن گۇردوم. مدرن دونيانىن ايز- تۈزۈ چوبانلارين باش- گۆزۈندەن ياغىرىدى. كىچىك اوغلو ملا ياشىد اولدوقلارىنى تخمىن ويردىم. قوللارىنىدا ساعات، ئىللرىنىدە موبايل، ساچ- ساققال لارينين مدللى، دوروشوقلارى، گئينىشلىرى، دانىشىقلارى بئله گونوموزدە كى دانىشىقلار ايدى. شهر جاوانلارىنىدان سئچىلمىرىدىلر.

بو جاوانلارين عالمىندە تهران پول، ايش و ياشاماق مرکزى دىرس. ايدە آللارىنى آنجاق تهراندا تاپماقلارينا اينانىلار. اونلارا باخدىقجا، اونلارلا دانىشدىقجا آنلادىم كى ائلات جمعىتىنى فرقلى گۇرمە يىمېزىن زامانى گلېب چاتىب. بوندان بئله ناغىللاردا كى چوپانلار يالىنزا ناغىللاردا قالمالىدىر. ايندىسە شهر مدنىتى دەيرلىرى تىلوىزيون، ماھوارە كاناللارى، سوسىال شبکەلر و... سايەسىنده ائلاتين اوبالارىنىدا بئله كۆك سالىب. اوستەلىك، ائلات عايىلەر يىنин اوشاقلارى مدرسه و دانىشگاها يول تاپدىقلارى اوچون، مدرن ياشايىش تجروبهلىرى دە ايستر - اىستەمز بو كىچىدلەر واسىطەسى ايلە اوبالارا يول آچىر. يئرى وار معاصىر درس كىتابلارىنىدا بو گونون چوبانى يېنىدىن و گونوموزدە اولدوغو كىمى تانىتدىرىيلسىن: دوداقلارى آراسينا چوبوق عوضىنە پىپ، ئىللرىنىه ايسە ئىئرىنە سامسونگ شىركىنinin هوشلو موبايلى وئرىيلسىن.

بىر ده بونو باشا دوشدووم كى حەتم يايلاغىندا گۈردو يوم چوبانلار شهر جاوانلارى تك عاشيق اولدوغو سارالارينا تلگرامدا سۆز- سۇو، موسىقى، ويديو گۈنده رىب، سۇنگىلىرىنى بو يوللارلا اونلارا چاتدىرىرلار. نظرىمە گلىر تلگرام، اينستاگرام و... بو كىمى سوسيال شبکەلر سايەسىنده ائلە «سارا» لاريمىزىن دا دوشونجه لرى «خانچوبان» لاريمىز كىمى دەيىشىلىپ، داها بوندان بىلە سئل لر ساراسىز آخاجاق.

بو مسئله نىن ترازيك- كۇميك بىر يئونونو وار. خانچوبانلاريمىزىن، سارالاريمىزىن عاشيق اولماق شىوه سىينىن دەيىشىلمەسى ايلە برابرتاسو فله قوراقلىق او زوندن سئل تك آخان سولاريمىز دا يوخا چىخماقدادىر.

نه ايسە، داعش سئل مدلېنده ساچ- ساققالى اولان چوباندان اذن آلىپ، اونون داش- قاشلى او زوكلىرىندن، پىپ چىكمە يىندن شكىل چكىپ، اونلارى كىتابىمىن بو بؤلۈمۈنده پايلاشىرام.

نظرىمە گلىر ائلات جمعىتىنى فعال ساخلايىپ، اونلارى مدرن ايمكانلارдан فايдалاندىرى ماق اوچون جىددى تىبىرلىر و عملى برنامەلىرىن تداروک گۈرمەسى لازىمىدىر. دەيرلىرىن دەيىشىلمك دؤنüş نئقطە سىيندە مسئوللارىن سايماز جاسىنا بو مسئله نىن اوستوندن كىچىمەسى، ائلات جمعىتىنە و بو جمعىتىن قىمتلى كولتورونە جىران ائدىلمىز ضرر- زيانلار توخونا جاغىندا هېچ شوبىھە يوخ.

چوبان، دوداغى آراسىنداكى پىپ و بارماقلارينداكى اوزوكلر

چوبانلار

ستى ألى ايشلرينه مد كىمى ياناشىرىق

اوشاقيق چاغلاريمدان برى كىليم كىمى دؤشەمەرلە بىگانە دئىيلم. ايللردىر شەھرە ياشايانلارين بىر چوخۇ تك منه دە ورنى اىلە كىليم، تزىينات ئىشىسى كىميدىر. سون ايللرددە ستى ألى ايشلرينىن نىجە آغىر زەمتلە توخونولماسى كىمسەنин عئىنинه گلمەدىسى حالدا، بو ألى ايشلرينى دؤشەمە كىمى ائولرىمىزىن پاركىتى اوستە سالىب، أبىن- باشىمىزداكى پالتارلارىمىزا، چىنېمىزدىن آسدىغىمىز كىفرىمىزە بىر پارچا ورنى يا كىليم ياراشدىرىپ، ائلات جمعىتىنىن ألى ايشلرينى اولدوغو كىمى آنلامايمىب، اونلارى مۇد (fashion) كىمى دەيرلەندىرىرىك.

منجە ائلات ايچىنده ورنى و ساير ألى ايشلرينىن توخونوشونون دايىناسىنى بى جمعىتىن اجتماعى - اقتصادى نىظامىنىن ايچرىدىن داغىلما نىشانەلرى كىمى سايماق اوЛАر. سۇن ٤٠ - ٣٠ عرضىنده عرصە يە گلن ائلات نىلى مدرسه لرده تحصىل آلىب، آياغى دانىشگاھلارا چاتماقلە اىستر - اىستەمز مدرسه، دانىشگاھ (أصلىنده مدرن) كولتورو ائل - اوپا ايچىنە آپارىپ، و بى كەچىدلە كۈچرى جمعىتىن دەيرلىرىنىن دەيشىلەسىنى سرعتلەندىرىپ. او اوزدن جاوان قىز - گلينلر ورنى - كىليم توخوماقدان، جاوان اوغلانلار ايسە يايلاغا گلمىكىن جان

قاچىرلار.

بىر آىرى طرفدن تكنولوژى و اونون لازىمى قۇلۇ اولان سرمایهنىن آياغى كىدلەر، اوبالارا چاتدىقدا سىتى ياشايىشىن قايدالارى پۇزولور. جاوان نسلين گۆزۈنده سىتى دەيرلر، قىمتىنى ايتىرىپ، كولتورل سرحدلر آرادان قالدىرىلىر. و بئلهلىكىلە سىتى ئىشلەرنىن اوْساري سرمایه ئىلەنە كىچىر.

اوبانىن ذكالى اىنسانلارىنىن دئىيىنە گؤره اوْزۇن ايللەدىر داھا اوبالاردا ورنى، كليم، فرمىش و بو كىمى ئىشلەرى توخونولمۇر. سرمایه صاحىبلىرى ايسە بعضى كىدلەر دە ئىشلەرنىن أساس ابزارلارىنى وئرىپ، چوخ آشاغى ئىموزدو مقابىلىنده ورنى و كىليم توختىدورولار. شوبەھەسىز بو ايشىن منفعتى يالنىز سرمایهنىن جىېينە تۈركۈلور.

آلاچيق

سندلى فيليم چىن قورۇپو دىيجلەمە يە چىخىب. يولداشلاريم يايانلىغى گزمه يە گئدىرلر. من ايسە واختى غىيمىت سانىب زئىنب دن آلاچىغىن نىچە قورولماسى بارەدە سوآللار سوروشورام.

زئىنب بير معلمى كىمى آلاچىغىن اجزاسىنى بىرىيە بىر منه گۆستەرەپ آدلارينى سايىر. چىنبرە، چۈسگۈ مىخى، باسېرىق، ائرکن، قاراغى، چوبوق، كىچە و كىچە دن دوزهلىنىمىش قاپىلىق.

سوروشورام: «آلاچيق نىچە قورلۇر؟»

- چىنبرەنى بىر نفر ئىلەنە توتار، سورا زەنن - كىشى هامىسى بىرلىكده چوبوقلارى چىنبرە يە كىچىردىلر. چىنبرە آلاچىغىن مركزى دىر. بىر جوت كىنديردىن دوزهلىنىمىش باغانىد چۈسگۈ مىخىنا دويونلەنەنir. سورا چوبوقلارين أطرافينا باسېرىق دۇلائىر. چوبوقلارين اوستوندىن نايالون، اوئون اوستوندىن ده كىچە چوبوقلارين اوستونە سرىلىر. كىچە ٣٠ سانتىم يېرىدىن يوخارى اولمالىدى. آلاچىغىن أتكىلىرىنى چىغ ايلە باسىرىپىلار. چىغ قارغىدان (ئى دن) توخونولمۇش حصىرىدىر. آلاچىغىن هاواكئشى كىمى دىر. كىچەنى سالاندان سورا ائرکنى ده اىچرىدىن باسېرىق كىمى آلاچىغىن دئورەسىنە دۇلايىرلار. ائرکن كىچەنى، باسېرىق ايسە چوبوقلارى ساخلايىر.

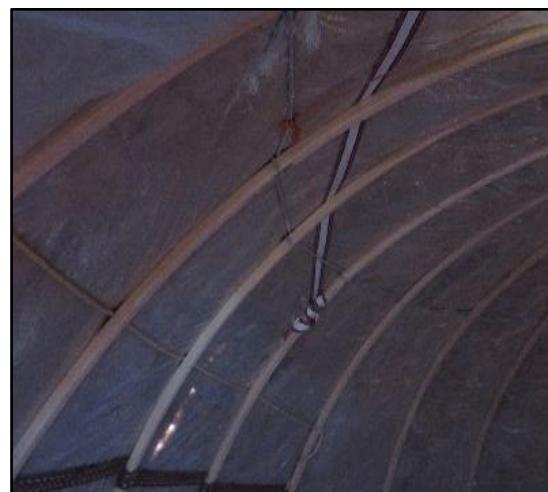
زئينبىن قارداشى آرتىرىر: «اۋلۇكەنин باشا باشىنى دولانسان، اردىلىدىن سورا هئچ يېرده آلاچىق ساتمازلار. آلاچىقلارين دئورد سايىزى اوЛАР: ٢٤ چوبوق، ٢٦، ٣٢ چوبوق. بىزيم آلاچىق ٢٦ چوبوقدى».

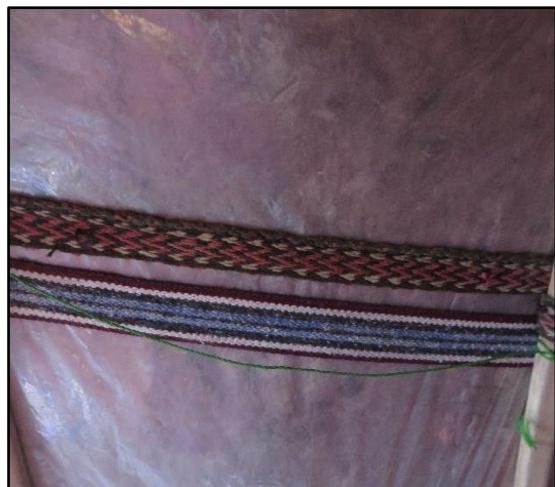
آلاچىقلارين قىمتىندىن سورو شورام. او دئير: «بو آلاچىغى بو اىل آلمىشام. منه يىددى مىليون يارىما مال اولوب».

زئىنبا آرتىرىر: «چوبوقلارين دوامى چو خدور. كولك سىندىرماسا ٥٠-٦٠ اىل دوام گىتىر. آمما كىچەنى نىچە اىلدەن بىر دە يىشىمەلىيىك.

آدام وار ايکى اىلدەن بىر، آدام وار بئش اىلدەن بىر كىچەنى تزەلەير». هر آلاچىغىن كنارىندا بىر بىزىنت چادىر يا كۆمە قورولۇر. كۆمە عايىلەنин مطبخى اىلە زومار آنبارى سايىلىر.

چوخ یاخیندا ساجلارى آنجاق موزەلوده گۈرمك ممکون اولاجاق

ياشايسىش ساياغى دەيىشىلىكىجه ۋائقەلر دە دەيىشىلىر. گون وار ايدى ائلاتين كۈچمك فىصلى كۈچرى جمعىت گونلر، ھفتەلر يول گئىدردى. ايندىسە يارىم گون چىكمەمىش قىشلاقدان يايلاغا كۈچور. زامانى قىسالدىلې، مدرن دونيانىن ايمكانلارىندان فايдалانىب، كاميون-وانت اوچون پول خرجلەمك گرك.

اۆز دئىكىلىرىنە گۈرە نىچە اىلدىر ائلات جمعىتى يئمك چۈرەيىنى اۆزو يابىماق عوضىنە شهر چۈرەبى يىئير. چىچى شهر چۈرەيىنى اوچ گوندنبىر وانت ايلە گىتىرىپ اوبالاردا ساتىر. گويا شهر چۈرەبى ساج چۈرەيىندن اوْجۇز باشا گلىر.

زهرا چۈرك يابىماق وسايىطىنى حاضىرلاماقدادىر. من ايسە شهر چۈرەيىنن اوچوز قىمتى ايلە ساج چۈرەبى يابىماغىن زىمتىنى ذهنىمده اۇلچورم. چوخ دا فيكىرلىشمە يە گلەز؛ اگر اقتصادى دورومو، بىر دە حال حاضىردا كى فوراقلىقىدان ضرر گۈرموش يايلاقلارين وضعىتىنى نظردە آلساق، اۇترى بىر باخىشدا بللى اوولور ترەزىنин هانسى كفەسى آغىر گلىر.

زهرا بو گون يالىز سىندلى فىلىم اوچون چۈرك ياباچاق. وردهنهسىنى يئە قويا- قويا دئىير: «نە زامان ھوس ائلهسم ساج

چۈرە بى ياپارام». زهانىن بو هوسينى شهر خانىملارىنىن ئىوده كئىك پىشىرمك هوسينه بنزه دىرم.

زهرا كىرمەلرین اوستونه نىچە قطره نفت تؤكىنلىك سونرا، كىرمەلر آلوولانىر. اۆز- اۆز مە دئىيرم: «نه ياخچى كى يايلاقدا كىرمە ايشلەنir، هله آغاچلار اوچاقلارين قوربان پايى اولمور».

زهرا طىبىي الجك ألىنده كېرىتى ياندىرىپ، كىرمەلرین آلتىنا تو تور. سىنت ايله مدرنيزمىن پارادوكساللىغى گۈزۈمىدە بئۇيوپىور. بو ايکى سىمبول ائلە اىچ- اىچە گۈرونۈرلر كى، نظرە گلىر اونلارى بىر- بىرىندىن آىيرماق داها مومكۇن دىئىل. اوپايا آياغىمى قوبان گوندىن بىرى بىر خود اولموشام كى الجك بورادا ياشايان قادىنلارين ايش ابزارلارينىن لازىمى بىر پارچاسىدىر. پىنير چالاندا، قوروت تو تاندا، سود ساغاندا، قاب- قازان و پالتار يوياندا... دئمك اولار بورادا ياشايان قادىنلار ئىل بەداشتىنا اۆزىل دەپر وئىرلىر. بونون سبىي اللرى قوروماق و يا هر نە اولىرسا، آنجاق مدرنيزمىن مثبت يئۇندىن پاي آلماقدىر.

ساجىن اىچى يانماسىن دئىيە، زهرا اىسلام كولو سوپۇرگە يىلە ساجىن اىچىنە يايىپ، ساجى اوچاق اوستە قويىور. قىراقدان بو منظرە يە باخىرام. نظرىمە گلىر بىز اىنسانلار دا ائلە اىسلام كول يايماسى كىمى بىر تەھەر اۆز اىچىمىزى يانماقدان قورۇيوروق. عاغلىيما گلن فيكىرىن چاش باش قالىرام. منىم عنانىن ذهنىم هانسى اورتاق قۇنۇلارا دايياناراق بئلە بىر

او خشارلیغا گلیب چاتیر؟! آمما زهانین ألينه دیقتت وئردىكجه باشا دوشورم کى، ذهنیم او قدر ده چاشمايیب. دوغرودان دا بىز اينسانلار هر بيريميز اوزوموزه عاييد يول- يئندىملەر وارلىغىمېزىن اوستونه اىسلام كول ياييريق، بلکه اوزوموزو يانماقدان قۇرۇياق.

زهانين اينانىلماز بىر اوزگۇونلىيى وار. ائله سوپۇق قانلىلىقلا چۈرك ياپماق و سايىطىنى بىر- بىرىنин كنارينا دوزور، هېچ ائله بىل سىندلى فيليم چىنلىرىن كامئراسى اوئونون اوستونه زوم اولمايىب. باخانا ائله گلىر كى او، فيليم چىكمەيىن خىرداكارلىقلارينا بىلدىر. حتى رئىسى سور او نا «ياشماغييى بىر آز آشاغى چك، سىسين آيدىن گلسىن» دئىنده، چوخ آستا و دوغالكىن ياشماغييى آشاغى سوирىۋىشدورور. اوئونون كنارىندا او توروب، ساج چۈرەمى ياپماماق و چىرىدىن چۈرك آلماقلارينىن نىنلىرىندىن دانىشىرىق.

زهانين اوزگۇونلىيى يىنيدىن منه ثبوت ائدىر قادىنلار شرايىطى درك ائتمىكده يوخارى استعدادا مالىكىدىرلر. اگر زهرا كىمى قادىنلار فرقلى اجتماعى شرايىطىدە بويا- باشا چاتسايدىلار، يقىن كى بىزىم قادىنلارين وضعىيتلىرى ايندىكى وضعىيتدىن فرقلى اولا بىلدى.

*

سندلى فيليم قوروپو، بىز اوچ بولداش و زهرانين ساج اوسته چۈرك پاپماسى

زهرانين ساج اوسته چۈرك پاپماسى

اوْيونجاقسىز اوْيون

شوبىھەسىز، اوْيون، اوشاقلارين دىل مهارتلىرىنە، اجتماعىي رۇللارينا و عاطيفى بلوغا چاتماقلارينا بئويوك تأثير قويور. اوشاق، اوْيون واسىطەسىلە چئورەسىنى تانىيىر. اوستەلىك، اوْيون أن دوغال وسىلهدىر اوشاقلارين اوپىرنىمە يى اوچون. اوشاق اوْيون تجربەلرى ايلە آستا- آستا ياشايىشىن نە اولدوغۇنۇ كشف ائدىب، شخصىتى گلىشىر. حامام، تۈۋالت و ساير بەداشتى ايمكانلار اولمايان يېرde اوشاقلارين اوْيون و اوْيونجاقلارينا فيكىر وئرمك بلکە يئرسىز نظرە گلسىن؛ آمما ھانسىسا بىر جغرافيا اولور اولسۇن، اوْيونو اوشاق ياشايىشىندان آىيرماق اولاسى بىر ايش دئىيل. اوْيونجاق اولماسا بئلە، اوشاق عاغىلا سىغمابىان يوللارلا اوْيون اوينىيار؛ ئىئىنى فاطىمە، محدىيە، سوبحان و ائلوين كىمى. ئىچە گوندوز اوشاقلارا گۆز قويىموشام. اونلارين ألىنده اوْيونجاق آدلى بىر شئى گۆزۈمە دەيمىر. بو اوشاقلار دفتر، مىداد و نقاشى ايلە بىگانەدىرلر. گاهدان بىر - بىرلىنى قۇوالا يىپ، يايلاغى ائنىنە، بويونا قاچىرلار. گاهدانسا ائشىشە يىن قۇدۇغۇنَا دولاشىرلار. هردن دە دىشى - ائركى ائشىشە يىن دوغال، آنجاق عورفدىن اوذاق حرڪتلىرىنى گۇرونجه، شهردىن گلن قوناقلارдан عايىب اولماسىن دىيە، اونلارى بىر - بىرىندىن آىيرماغا چالىشىرلار. هردىن دە آجاج لىلىنىدە آددىم باشى گۆزە گۇرونن

يووالارى قورداايىب، سىچانلارى اولدورورلىر. يابلاق، سىچانلارين اويناق يئرى دير. اوشاقلارдан علاوه، حتى ايت لرله توْيوق - خوروز دا سىچانلارا مئىيل سىز دئىيللىر.

اوشاقلار دونياسينا داها آرتىق علاقه گؤسترن يولداشىم فريده، يابلاقدا كىچىرىدىيمىز گونلر اوشاقلارلا بىرلىكde قاطار - قاطار اويناييرلار. تپه لر دير ماشىب، داش اوسته اوتوروب، طياره سورورلىر. فاطىمە خلبان ياردىمچىسى، محدىشە (قوْناقچى) مەماندار، سوبحان ايلهائلوين ده يوْلچو (مسافير) كىمى داشلارين اوستوندە أيله شىرلىر. فريده بو اويونلار واسيطه سىلە قاطار و طيارەنى اوشاقلارا تانيدىر.

يابلاغىن ايلكىن (بدوى) شراييطنە گۈرە حئيوانلارين گۈز قاباغىندا جوفتىلەشىب دوغماقلارى سبب اولور ائلات جمعىتىنин اوشاقلارى شهر اوشاقلاريندان داها آرتىق ائركك - دىشى موناسىبىتلىرىندن آگاه اولوب، اوشاقلىق دونياسيندان قىريلىب، بؤيوک آداملارين دونياسينا داخىل اولسونلار. آرتىرمالىيام كى سوْن اىللرده تكنولوژونون گلىشىمەسى سببىنندن شهر اوشاقلارينا دا بئله بىر آگاھلىق ايمكانلارى يارانىدىر.

يابلاق اولسون ياشەر، هەنج فرق ائتمىز؛ آنجاق اوشاقلار بوتون توپلۇملارين اينسانى سرمایه لرى اولوب و بو سرمایه لر قورۇنمالي دىر.

*

آنا طبیعت، او شاقلار...

ائندىم بولاق باشينا

ايكيتىدى چاغىنا قالماش زهرا چاي - چئورك زىبىلىنى قولتوغونا
 ويرىب، دئرددوموز ده اوشاقلارلا بىرىلەكىدە بولاق باشينا سارى يولا
 دوشوروك. «بولاق باشى» آذربايجانىن فولكلورىك ناغىللاريندان و
 باياتىللاريندان علاوه خالق موسىقى و نغمەلرinden بئلە نوستالژىك بىر
 يئرى وار:

بولاق باشىر تۇز لولار
 لوسزو دۇلو قىز لولار...

كىتەرىم بولاق باشىن
 يارىم چىغىدرىق رىشىما...

لەندىرم بولاق باشىن
 باخىرىم يار سىرداشىما...

كىتەرىم گوردوm بولاقدار ئاكىز منه باغ باغ
 هل - لورونو يوماقدار ئاكىز منه باغ باغ...

بىر چوبىخ قىزىئەر گور دوم چىسىم باشىندا
قوش ئەللار و لار لۇزۇندا، و سەق قاشىندا...

آذربايچان فولكلوروندا عمومىتله بولاق ايله سئوگى، مادى و معنوى حيات قايناغى كىمى بير - بىرلىلە توشباتوش گلىر. سئوگىلىرىن بىر چوخ دۇم دۇرۇ سو قايناغى اولان بولاق باشىندا باشلاپىر. آما حەتم يايلاغىندا ايندىيە جن گۆردويم بولاقلارين هەنج بىرىسى سئوگى قايناغى اولما مىشىدیر. دئىه سن مدرن ياشايىش شىوه لىلە طبىعت ئىلى بىر اولوب، ياشايىش قايناغىنى قۇرۇت ماقدادىر. بئلە نظرە گلىر بوندان بئلە داها بولاقلارين باشى توْز اولما ياجاق.

زهانىن بىلە يى آغىرىدىغىنا گۆرە چاي - چۈرە يى نۇوبتى حالدا دوستلاريم داشىيەر. سىندلى فيليم چىك قوروپۇ دا آرخامىزجا گلىر. بىز اوچ يولداش داغ باشماغى گىئىمىشىك، زهرا ايسە آيا غىندا دېپايمى، چادىرسىنى اوْزىل بىر طرزىدە سىنەسى اوستە چارپازلايىب، بئلينىدە دوييون ويرىب. هاوا گونش اولدوغونا دئىيل، نظرىمە گلىر سوْيوق اوزومون درىسينى ياندىرىرى. زهرا دېپايمى لارى ايلە جىلد بىر جاوان كىمى آددىملايىر. دانىشا - دانىشا يارىم ساعاتدان آرتىق يول گىئىرىك. زهرا ساوادىلى بىر قادىن اولماسا دا، آيدىن دوْشونجەسى و تحليل گوجو وار. عئىنى عادىلە كىمى. بو فرقەلە كى، عادىلە مالىك بىر عايلەنин، زهرا ايسە

چوبان بیر عایله‌نین قادینی دیر. انلاتین دا اوزلرینه گئوره اجتماعی طبقه‌لری وار. یایلاق مالیک‌لری همیشه آلاچیقلارینی چوبانلارین چادیرلاریندان بیر آز قیراقدا قورورلار.

بیر مدت ائنیش - یوققوشدا يول گئدندن سونرا بیر سورو گؤزه ده بیر. سحر گئردویوم پیپ چکن جاوان چوبان قولاغیندا هندزفری، ألينده چوبان زوپاسى قويونلارى او تارير. زهرا سورو گئدن يولون قارشیسینی توتوب گئدير. بیز ده سورو کیمی زهرانین آرخاسیندان گئديریک، سندلى قوروپ دا سورو تک بیزیم آرخامیزدان گلیر. حیس ائدیرم بو سندلى فیليم چكمک یایلاقدان آلدیغیم لذتھ قارشى گلیر. سؤزون دوزو، گاهدان دوربون مقابیلینده اوزوم اوْلا بیلمیرم. گاهدان رئژیسسور ایسته‌دیم ایشلری گئردوکده عصیله‌شیرم. آز قالیر ایشی یاریمچیق بوراخیب دئیم: «بابا ایسته‌مه‌دیم بaaa». بونونلا بئله، وئردیسم سؤزه عهديم وار. سندلى قوروپلا همكارلیق ائله‌مه يه سؤز وئرمیشم. دى گل کى، تعهدله پشمانیلۇق آنباشى ذهنيمده قارشى قارشىيا گلیر.

بولاق باشینا يېتىشىرىيک. آمما لە وار، يوردو يوخ. زهرانين دئدىيىنه گئوره كئچن ايل بوردا بير بولاق قايىنايردى. ايندىسه بولاغين يېرىننده آنجاق نم تورپاق قالىب. نم تورپاغين اطرافىندا يارپىزلارين عطرى هاوانى بوروپوب. زهرا تأسۇفله دئىير: «بو بولاق دا قورودو. بو ايل كى کیمی قوراقلىق گئورمه‌میشم».

دئمك، اوْخوموز داشا ده يېب. بولاغا گوره قوردوغوموز خياللار بير آندا باشيميزدان اوچور. رئيسيسوردان علاوه سندلى قوروپون عضولرى مأيوس بير حالدا دوربونلىرى قولتوقلارينا ويرىب، او بايا سارى دونورلر. زهرا ايسه گۈزەسى قورو موش بولاقدان بير آز قيراقدا چاي-چئرك بوساطينى قورور. رئيسيسور ايسه مأيوس اولدوغونو اوزونه گتيرميس. ألينده دوربون طبيعتدنشكىل چكىر.

zechra ساغ بىله يىينين آغرىسيندان شكait ائدىر. بىلكلرىمە باغلادىغىم طىبى آتللىن هارдан آلدигىمى سوروشو. منه ائلە گلىر كى زهرانىن ايشى آغىر اولدوغونا گوره مندن داها آرتىق طىبى آتلە احتىاجى وار. ساغ ئىليمين آتللىنى آچىب زهرايا وئريرم. تبرىزه گىدىنچە آتل سىز ده كىچىنه بىرم.

چاي-چئرك يېب، ايچىركن زهرا ياليقىدا ياشاماغىن چتىنلىكلىرىندن دانىشىر. او شاقلاڭار ايسه قوجاق- قوجاق گول- چىچك درىب، بىزه پاي وئريرلر.

زهرا، رقیه ابراهیم‌زاده، من، فریده امینی

*

حامايسىز ياشاماق اولامى؟

شاھسۇن ئىللەرى دېئىنە، ھر نەدەن اۋنجە يام ياشىل يابلاقلار،
دؤشلىرى سود دۇلۇ قۇيۇنلار، آغ - قارا قۇزولار، چوبان ايتلىرى، ساج
چۈرەبى، قىرچا پىنير، قۇيۇن قاتىغى و بىر سورو خوشاكلىم تصویرلر
ذەنەمیزدە جانلانىر. بو تصویرلىرىن آرخاسىنداكى ياشايىشى گۆرمك و
كۈچرى ياشامىنىن چىتىلىكلىرىنى أت - قانىنلا حىسىن ائتمك اوچون
بىتلەنچى اىلکىن (بدوی) شرايىطىده، اوپادا ياشاماق لازىمىدىر.

اييرمى بىرىنجى عصردە، تكنولوژىنون گلىشىمە چاغىندا حامايسىز،
تۇوالتىسيز ياشاماق شهر آدامىنىن عاگلىينا سىغماز. آمما ھەتم يابلاغىندا
ياشايان خانىملار بەداشتى ايمكانلارдан محروم اولدوقلارينا رغما،
عايلە بەداشتىنا اۋنم وئىريلر. زەرا تىلىس تىكە - پارچالاريندان سفرى بىر
حاماام قوروب، يابلاغىن سازاق ھاواسىندا سو قاينادىب، اۆز قوردوغو
حاماامدا يوپۇنورلار. عادىلە اىسە سوپىو زىنە - زىنە جوشان بولاقدان سو
گۇتوروب، طشت اىچىنده پالتارلارينى يوپۇر. عادىلەنин بۇ ايشى
ايىنه يىن گۇر قازماق كىمى گلىر منه. زەرا، عادىلە و اوپاداکى آىرى
خانىملارين ھامىسى بو كۈچرى ياشايىشىدان بئزىشىپلىر. ھامىسى ساکىن
اولماغا اوستۇنلۇك وئىر.

بو، غئىيدن دانىشماق دېيىل. ھامى بىلىر كى، ياشايىشىن كۆكۈ سويا

باغليدير. آمما بئله کي گورونور، قوراقلق اوزوندن قورويان بولاقلار
کۈچرى ياشايىشىنин كۈكونو قوروتماسا ياخچيدىر.

حَهْ تَمْ يَا يَلَاغِينِينْ آقْرَانْدِيسمَانِيٌّ^۱

محمدیشنه غرب گۆزلییینین سیمبولو سانا ساق، فاطیمه ایسه شرق
 گۆزلییینین تمثالی دیر. سندلی فیلیمین رئژیسسورو او شاقلا ردان
 دال بادال شکیل چکیل. هر دن یئره ایله شیب دور بونو محمدیشنه اوستونه
 زوم ائله بیر. گاه دانسا آیاغا قال خیر. بعضا ده یئره او زانیب، او نون هر بیر
 کیچیک حرکتیندن شکیل چکیل. من ده زهرا يالا دوست لاریمین کناریندا
 ایله شیب، گۆزومو او شاقلا ردان آییر میرام. اوره ییمده دئیرم:
 «آقْرَانْدِيسمَانِينْ حَهْ تَمْ يَا يَلَاغِى وَئِرْزَئِنى!»

سو بحان تعجب دوڭلو باخیشینی دور بونه تیکیب. محمدیشنه
 داورانیشی سۆزه با خیم مانکن لری يادیما سالیر. فاطیمه قیراقدا دایانیب.
 باخیشیندا ایستکله حسرت بیر- بیرینه هۇرولوب. محمدیشەدن سونرا
 فاطیمه نین نۇوبەسى دیر. فاطیمه ده سۆز سوز- سوآل سیز دور بون
 قاباغیندا دایانیر. اونلارین داورانیشیندان معلوم اولور هر ایکیسى ده
 رئژیسسورون دیقتینى چکیب، اۋزل اولدو قلا رینى باشا دوشوبىلر؛
 دور بون قاباغیندا رئژیسسور ایستەدىيى حالت لرده دایانىلار.

منسە یئریمەن قال خیب او شاقلا ردان شکیل چکیرم. محمدیشنه نین آناسى
 زهرا اونو شهر او شاقلا ری کیمی گئیندیر بیدیر. دور بونومو محمدیشنه نین

^۱ - آقْرَانْدِيسمَان: ایتالیالی رئژیسسور، میكل آنجلو آنتونیونو دن بیر فیلیمین آدی.

اوستونه زوم ائله يىرم. اوونون كئشىن بىلە يىنه باغلانمىش گۈزنظر مونجوغۇ گۈزومدن قاچمير. محدىشەنин گىيىنىشى لە غربى گۈزللىسى و بىلە يىنه باغلانمىش گۈزنظر مونجوق بىر داھا منه خاطيرلادىر كى مدرىزىملىه سنت بىر - بىرىنин كنارىندا ياشايا بىلر. حتى غربىن اۆزوندە دە بئله دىر. چالىشىرام دوربۇن واسىطەسىلە اوشاقلارين بىگانەلىك و عئىنى حالدا جذبه حىس لرىنى تصویرە چكىم. ماراقلىيام اونلارىن ذهنلىرىندن كئچن لرى اوخويما بىلىم. بونونلا بئله، اوشاق ذهنىنندن كئچن دوشونجەنى بو سادەلىكىدە نە گۈرمك اولار، نە دە تصویرە چكمك موتكۈندور. آنجاق بو قدر دئىه بىللم کى دوربۇن براپىننە دايائىب، شكىل چكمك ئۆمور بۇيۇ اونلارىن يادداشىنдан چىخمايا جاق. بلکە دە بو گون اوز وئرمىش حادىتلەر اونلارىن گله جك حياتىنى دە يىشدىرىه بىلدى. آنجاق بو گون آقراندىيسمانىن «حەَتم يايلاغى وئرژئىنى» ياخىنдан گۈرددوم.

يىله يىنه گۆز نظر مىنجىغى باغانلىمىش غرب گۆزلىيىنин سىمبولو: محدىشە

شرق گۆزلىيىنин تمثالى: فاطىمە

ایندیسه گل قادینا قارشى زۇراكىلىقدان دانىشاق!

«مَشْهَدِيْغَيِّب» ائلە اوْزو اوْزۇلۇوندە تکباشىنا سىنلە مدرنېزمىن بارىش سىمبولودور. او اوْز موبايلىندا علاوه، سىدلى قوروپۇن و منيم دوربۇنومۇن باطىرى لارىنى ماشىنىن باطىرىسى ايلە شارژ ائلە يىر. مدرن عايلەلر كىمىي يالنىز بىر اولادى وار، كشت- صنعت ايدارەسىنдин تقاعد اولوب. آتا- باباسى بوتون شاھسۇن ائل لرى تك كۈچرى ياشامىشلار. اوْزو ايسە- آتاسى رحمتە گىئىدىن بىرى- نىچە اىلدىر قۇيۇن- قۇزۇ ساخلا迪غينا گۈرە آتا- بابا يولۇنۇن داومچىسى اولوب.

اوْتۇز- قىريخ ايل بوندان اوّل قىز قاچىرتماق يالنىز ائلات جمعىتىنده دئىيل، اولكەنин بىر چوخ يېرىنده دَب ايمىش. فولكلور ناغىللارىمىزدا، سينەدفتر ياشلىلارين روایتلەرى قىز قاچىرتما ماجراارىيلا دوْلۇدور. بو اوبادا يالنىز «مَشْهَدِيْغَيِّب» دئىيل، خليلى تىرەسىنин آغ ساقالى حاج آغا خليلى دە جاوانلىغىندا حىات يولداشى مدینە خانىمىي قاچىردىب، سونرا ائولەنېيلر. «مَشْهَدِيْغَيِّب» يىن قىز قاچىرتما ماجراسىنى ئاشىتىمە يە بىر گەجە چادىرلارينا قوناق گىئىدىم. «مَشْهَدِيْغَيِّب» ايسە اوشاقلۇق چاغلارىندا باشلايىب، عادىلە خانىمىي قاچىردا گۈنەجەن ناغىل ائلەدى:

«اوشاقلۇغىم اوپامىزىن آغ ساقالى اوْلموش عمىم گىلىن اوپاسىندا كىچىدى. يانى، ائلە اوردا بؤبۈدۈم. ۱۳۵۵- جى گونش ايلينىدە خىدمتە

گئدیب، ۵۷-جى ايلده سۇيۇندۇم. قىيىدىنە خېرىم اولدى كى، عميم عادىلەنى منه اىستەيىب. عادىلە بى بىم قىزىدى. آمما عادىلە منه گلمىردى. ئىچە يېردىن اىستەيەنى واردى. آمما ھېش بىرى منىم قورخومدان ياخىن دوشە بولمۇردولر. چونكى منىم آدېم او نۇن اوستۇندا يەيدى. او جەلە دوشموشدو، منه گلمىردى. من دە جەلە دوشوب، دېيىرىدىم آلاجاغام. ۱۲ اىل نە من اتۇلدىم، نە دە او نۇ آلان او لدو. آفای خەمىنى رەحمەتە گئدىن گۈنلر اىدى. بىر گون ۳-۴ نەرنىن بېرىلىكىدە گئتىدىم او نۇ قاچىرتىماغا. عادىلە كانال باشىندا پالتار يو يوردو. گۈردو اىستىرم او نۇ قاچىردام، اۋزو دە، يولداشلارى دا داش گۈتۈرۈپ بىزىم اوستوموزه يومۇلدۇلار. من دە او نۇن قوللارىندان ياپىشىب، توتوب آتدىم مىزدانىن دالىسىنا. راضى اىدىم يوز آدام اولدورم آمما او منىم او لىسون. آپاردىم بىر اۆزگە كىنە. كىن يولۇندا عادىلەنىن ئىلى هەر يېردىن او زولموش، دېدى: داي ايش - اىشدىن گىشىدى. قورتولدى...»

اوندان سورۇشۇرام: «يانى عادىلە خانىما ائلە وېرىلمىشدىز كى راضى اىدىز او نا خاطىر يوز آدام اولدورەسىز؟»

گولە - گولە دېيىر: «يوخ، جەلە دوشموشدو. گىرك او منىم او لاردى». «

عادىلە خانىما دېيىرم: «سن ئىچە؟ مەشه غايىبى سئویردىن؟»

«يوخ. او نۇ اىستەمېرىدىم كى!» - دېيىر. سونرا أىلىيپ قولاغىما

يواشجا بير سؤزلر پىچىلدايير. اوز يانىمدا دئىيرم گل ايندى مىشە غايىبا و اونون كىمى اورهىسى صاف- ساده اينسانلارا قادينا قارشى زۇراكىلىقدان دانىش.

«مىشە غايىب» أمير أرشىددن توتدو تا جواد خان، خانخانلىق زامانى، آنا دەدەسى، آنا دەدەسى، آجلىقدان، تاختا قاپى قانونوندان و بىر چوخ ماجرالاردان دانىشىر. آمما يالنىز قىز فاچىر تماغا گۈرە ناغىل ئىللەدىسى سؤزلرى يازماغا اذن وئرير.

حەتم يايلاغى، مىشە غايىب، اونون ماشىنى و... هر زاد شرسىز

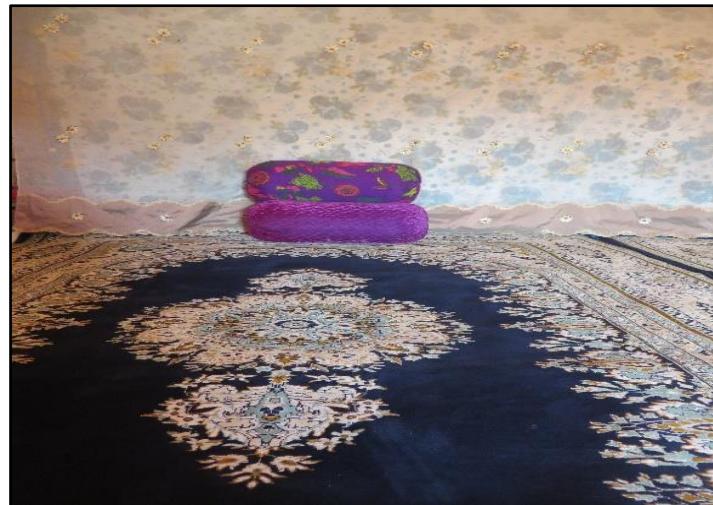

مَشِه غَايِب و قاچِير تَدِيغى عادِيله خانِيم

قادین هئچدن ده گۈزلىك ياراتماگى باجارىر

هر اوبانىن اۆزونه مخصوص اجتماعى قورولوشو وار. نىجه كى ائل، طايغا، تىرە هامىسى آتاخانىق أساسىندا بؤلونور، اوبانىن قورولوشو دا همىن أساسادىر. اوبانىن آغ ساققالىينين قارداشى، قاراداشىنин اوغلۇ و ها بئله... عائلەسى موناسىبىتلىر اوزاقلاشدىقجا چادىرلار دا بىر - بىرىندىن اوزاقلاشىر. بو آرادا آمما چوبان عايىلەلىرىنىن چادىرلارى اونلاردان بىر آز آرالىدا قورولور. اوستەلىك، بو عايىلەلىرىن اجتماعى رەھىلىنى ورنى سىز، جىچىم سىز چادىرلارىنىن دؤشمەسىندىن دە سئچمك اولار. بونونلا بئله، قادىن سلىقەسى همىن چادىرىن ھر طرفىندىن گۈزە چارپىر.

قادىن هئچدن ده گۈزلىك ياراتماگى باجارىر.

شاھسۇن قادىنى

فاطىمە نىن آناسىندان سوروشورام: «شىكىلىيۈ كىتابىما قويا
بىللەم؟»

چىين لرىنى آتىب، گولە - گولە دئىير: «نە دئىيرم كى، اولسون دا».
شاھسۇن خانىمەنин گئرچەكلىيى، تمثالى، آيناسى دىر فاطىمە نىن
آناسى.

فاطىمە نىن آناسى

سون

چاديرلاريمىزى يېغىشدىرىپ، يوكلريمىزى بىر- بىرىنин اوستونه قالامىشىق. گۈزموز يولدادى ماشىن گلسىن، تبرىزە قاييداق. آغبىرچك قادىن باش آغرىسىندان شىكايت ائدىر. قالخىب چانتامدان (كولەمدن) فيشارا ئولچنلە قلو كويابى گتىريپ اوئون فيشارىنى ئولچورم. اوبا اھلى فيشارا ئولچنى گۈرمك همین بىر بىر قۇللارىنى چىرمالا يېرلار. اونلارىن دا فيشارلارىنى ئولچورم. سونرا نۇوبە قلو كويابا چاتىر. هەچ بىرى ايندېيە جن قلو كوياب گۈرمە يىب. بىر داملا قان واسىطە سىلە قان قلو كوزونو ئولچىمكىن تەجىنلىرى. فيشارلارىنى ئولچىنلىك سونرا هامىسىنин قلو كۆزونو ئولچورم. هامىسى ساغ - سلامتىدىلر.

بىرىنجى گون گىلدىسىمىزدە فيكريم اوردا قالمىشىدى كى اوبا قادىنلارىلا نىچە علاقە قورا جايىق. آما اوبانىن خانىملارى اىكىنجى گوندىن بىرى بىزىم اوچومۇزو دە اۆز قادىنسىل دونيا لارىندا يئر وئىرپ، بىزە آرخا دوردولار.

اوپادان آيرىلمازدان اۇنچە اوبا اھالىسى رقىيە (ابراهيمزادە) يولداشىمدان يئنە دە بىر قره باغ شىكستەسى او خوماغىنى اىستە يېرلر. رقىيە اىسە بو دە قره باغ شىكستەسى يئرىنە بئلە او خوپور:

بىلە بويىرلە بىردىڭ كىمىرىم
 دومنىخ سالامات قال، داغ سالامات قال
 دالىمجا سو سېر يوقسا بولاغلار
 ئىسماخ سالامات قال، ياخ سالامات قال

قىسىر ووران قارتىلار يوغۇن لۇندۇ چىندە
 نىزگىزىر سۇنۇضۇ شىھىز چىندە
 دارقارا گوز پىرس دالىمجا سەخ دە
 بۇيىلان سالامات قال، باغ سالامات قال

گىدىرم قارىپىلار سۈكۈلە، چەقىقدە
 گىنىدەرم ھال اندىرىپ بۇز بىچەنەقلەر
 نىداھىر چايىلارا دىندەر سۈكۈنەلەر
 بولاغ سالامات قال، كەغ سالامات قال^۱

اونون عكس صداسى بوتون يايلاغى بوروموش سوكوتۇ سىيندىرىپ...
 يايلاق أهلى چادىرلاردان چىخىپ، اونون سىسىنە دالىرلار. «قادىن
 سىسىنە ئاشىتىمك عايىب دىر» دئىن قادىنلار يئنە دە يولداشىم رقىەنин
 سىسىنەن دۇيماق بىلمىرلە.

---

۱ - شعر: مەدد آراز

قلو كويابلا قلو كزلارىنى ئولچورم؛ هامىسى (شو كور آللەھا) سلامت دىرلر

*

سۇن گۈرۈش و... ساغۇللاشما

بىلەك، بويىزىرە بىر دە گىلمىرىم...

*

*

١٣٩٦ تير آيى

ضمائمه

١ *

بىرىنچى گون، يايلاغا يېتىشدىيمىز آن

۱- اولدوز (*) علامتى اولان شكىللرى سىدللى فىليم قوروپونون رئىسىسىورو محمد على مرادى جنابلارىندان بورج آلمىشام.

*

کیشی خایلاغى مىلەلرى ترسە يېزلىرە سالىب، جرجىنك بىر چادىر قوردولار.

ایکینجى گون سحر چاغى، يايلاق سىس آلتىندا

يایلاقدا قابقاجاغى اۆزۈنده حفظ ائدن دې، عادىلەنин كاپىتى

آلاچىغىن اىچرىسى و ياشايىش و سىلەلرى
امالبىنин پىچاقلا پىنير بؤلور

چىچى - وانت

ساج

* اۇز بئييوك آلاچىقلاريندان بىزىم كىچىك چادىرىمىزى، گۇروشومۇزه گلىلىر

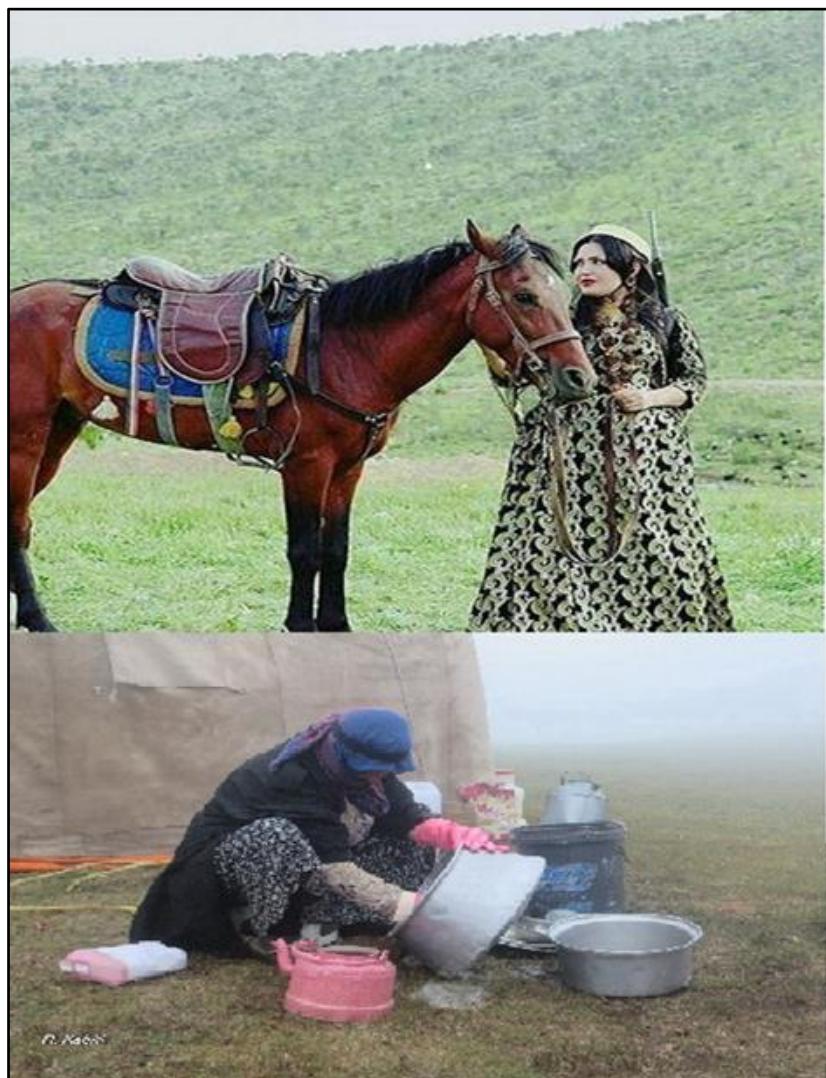

ساغдан سوڭلار: اويانىن آغ بىرچەبى مدينه خانىم، رقىه ابراهيمزادە، رقىه كىبىرى، فريده امينى

*

شاھسئون عايلەلرینىن چادىرلارى و ديش

يۇخارىداكى شكىلى موقايىسىه اوچون سوسيال شبکەلردىن بورج آلمىشام. آشاغىداكى شكىل ايسە گئىچەك بىر ائلات خانىمى دىرى.

ساغدان سۇلا: من و سيرايلا ئىلشىميش ائلات خانىملارى

*

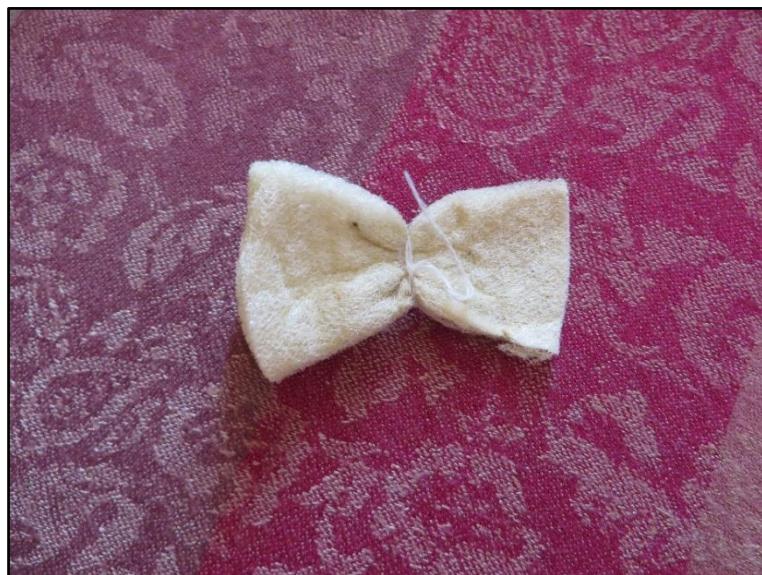

ائلات خانىملارى

كاسكتلى فاطيمه

*

فاطيمهنىن منه وئردىيى آن قىمتلى تۆ حفه

مرتبه

* ساغدان سوْلَا: رقیه ابراهیم زاده، عادیله، رقیه کبیری، مرتبه

سود ساغان ائلات قادين

*

ساغدان سوْلا: حاج آغا خليلى، من، رقىيە ابراهيمزادە، فريده امينى

سندلی فیلم قوروپو و سارا خانیم (چای گتیرکن)

رقیه ابراهیمزاده، فریده امینی

چوبان، دوداغى آراسىنداكى پىپ و بارماقلارىنداكى اوزوكلر

چوبانلار

*

سندلى فيلم قوروپو، بىز اوج يولداش و زهرانىن ساج اوسته چۈرك پاپماسى

زهانین ساج اوسته چورک پاپماسى

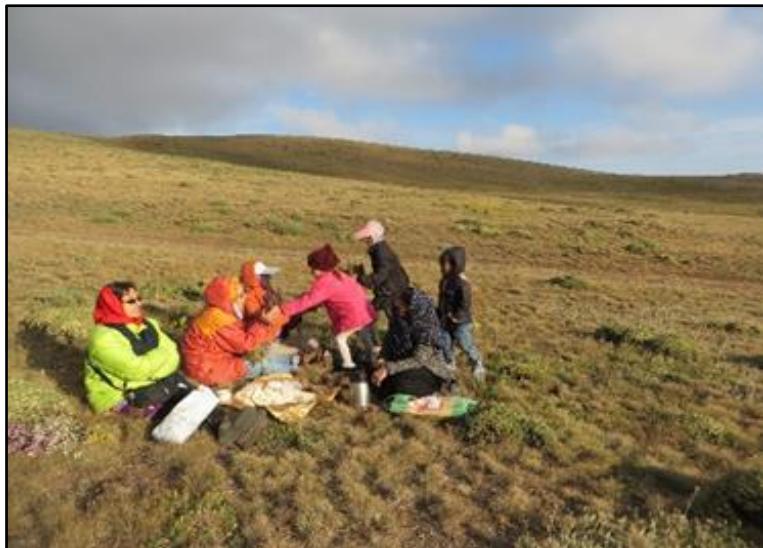

*

آنا طبعت، او شاقلار...

زهرا، رقیه ابراهیم‌زاده، من، فریده امینی

بىلە يىنه گۆز نظر مىنجىغى باغانلىمىش غرب گۆزلىيىنин سىمبولو: مەدىشە

شرق گۆزلىيىنин تمثالى: فاطىمە

خەتم يايلاغى، مشە غايىب، اوونون ماشىنى و... هر زاد شەرسىز

مشە غايىب و قاچىرتىدىغى عادىلە خانىم

فاطىمەنин آناسى

قلوکوبابلا قلوکزلارینى اولچورم؛ هامىسى (شوکور آللارا) سلامت دىرلر

*

سۇن گۈرۈش و... ساغۇللاشما

*

*

۱۳۹۶ تیر آیی